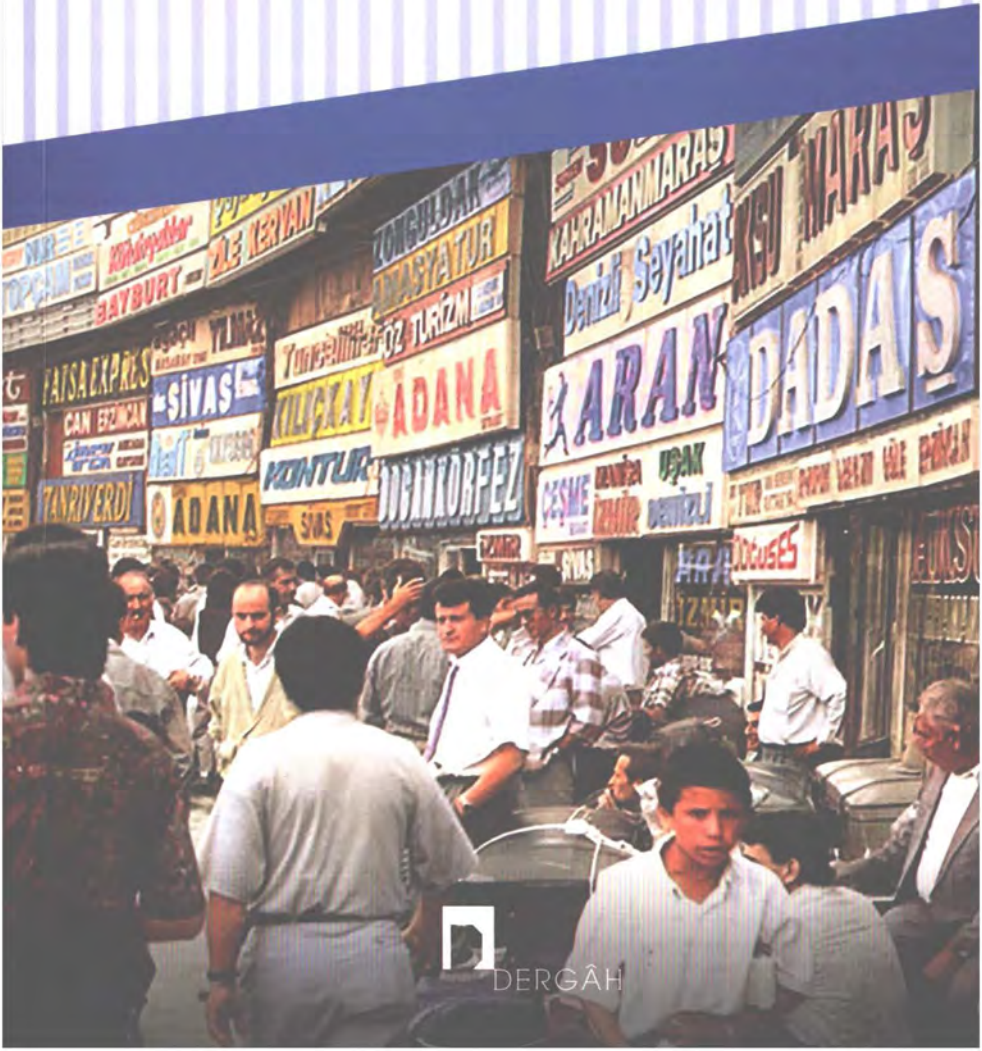
İstanbul gezi yazıları -I- 1986

Mustafa Kutlu

TOPKAPI'DAN TOPKAPI'YA

Gezi

DERGÂH

THG
221405
TET

DERGÂH

ISBN: 978-6257660556
9 786257 660556

İstanbul gezi yazıları - I - 1986

TOPKAPI'DAN TOPKAPI'YA

Mustafa Kutlu

İstanbul gezi yazıları - I - 1986: Topkapı'dan Topkapı'ya'nın
yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Dergâh Yayınları: 952
Sertifika No: 14420
Türk Edebiyatı-Gezi: 18
Mustafa Kutlu Dizisi: 45
ISBN: 978-625-7660-55-6
1. Baskı: Eylül 2021

Dizi Kapak Tasarımı: Mustafa Kutlu
Kapak Uygulama: Ayşe Nurgül Kabasakal
Sayfa Düzeni: E. Gökçe Aksoy

Basım Yeri: Ana Basın Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad.
2622. Sok. No: 6/13
Bağcılar / İstanbul
Tel: [212] 446 05 99
Matbaa Sertifika No: 20699

Kapak Basım Yeri: Hanlar Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel: [212] 324 08 82

Cilt: Güven Mücellit & Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel: [212] 445 00 04

Dağıtım ve Satış: Ana Yayın Dağıtım
Molla Fenari Sokak Yıldız Han No: 28 Giriş Kat
Tel: [212] 526 99 42-43 Faks: [212] 519 04 21
Cağaloğlu / İstanbul

Mustafa Kutlu

İstanbul gezi yazıları - I - 1986

TOPKAPI'DAN TOPKAPI'YA

Gezi

DERGÂH YAYINLARI

Klodfarer Cad. Altan İş Merkezi No: 3/20 34122 Sultanahmet / İstanbul
Tel: [212] 518 95 79-80 Fax: [212] 518 95 81
www.dergah.com.tr / bilgi@dergahyayinlari.com

SUNUŞ

İstanbul'a ailece 1972 yılında geldik. Önce Sultanahmet-Akbıyık'ta iki yıl geçirdik. Kızım Pınar orada doğdu. Ardından Erenköy'e taşındık. Geniş bahçeler içindeki ahşap konaklar henüz yıkılmamıştı. İstasyona yakın bir evde sekiz sene kaldık. Oğlum Murat orada dünyaya geldi.

"Deniz geçmek" İstanbul'da ikamet edenler için önemlidir. Mevsimler, renkler, kokular, kubbe ve minareler, gün batımı, lodos ve poyraz, dumanını savurarak süzülen Boğaz vapurları, onların daimi yolcuları, vapurda çay içip simit yemek, martı çığlıkları, olta balıkçıları ve daha sayısız unsuru ile İstanbul'un denizi pek "kendine mahsus"tur.

Haydarpaşa'da tirenden inip, merdiven başında bavullar, çuvallar, sepetler arasında, etrafa şaşkın şaşkın bakan Anadolu insanı, seyyar satıcıları, günün her saatinde ayrı bir manzaraya bürünmesi, sisi, dalgası, balık-iyot-çöp karışımı baygın kokusu ile bu "deniz" sizi sarıp sarmalar.

O yılların İstanbul'u böyleydi ve ben sekiz sene "deniz geçtim".

Bunun bir de metafizik mânası vardır. Geçelim.

Daha sonra Merter'e, bahçesi ve binası ile fabrikadan çok bir malikâneye benzeyen Vakko Fabrikası (şimdi yerinde devasa cüssesi ile bir battal çarşı bulunuyor) yanındaki ufak kooperatif daireye taşındık.

Hareket Yayınları (sonra Dergâh) Cağaloğlu'nda idi. Otobüs-minibüs, daha sonra inşa edilen metro ile yıllarca bu şehre Topkapı'dan girdim, Millet Caddesi'ni geçtim, bir başka Topkapı'ya (Saray) varmış oldum.

Devlet-i Âliye'nin payitahtı İstanbul'u tanımak, ecdadımızdan bize intikal eden mirası şekli ve muhtevası ile kavrayabilmek, bu dünyanın her devirde neredeyse merkezi olmuş beldenin taşıdığı ruh ile yoldaş olmak için İstanbul'u dolaşmayı, ömrüm oldukça gezip-görmeyi düşledim.

İstanbul'u tanımadan kendimizi tanımak muhaldir. Ufak bir aşiretten cihangirane bir devlete ulaşmak nedir, bunun sırrı nerededir? Elbette bu şehirdedir, lakin ona ulaşmak mümkün müdür?

İstanbul dört unsurdan oluşur. Nefs-i İstanbul (yani Sur içi), Eyüp, Galata ve Üsküdar.

Bu yapıdan geriye ne kalmıştır?

O kadar yakılıp-yıkılmış, o kadar tahrip edilmiş, o muhteşem hüviyeti tanınmasın diye kitabeleri dahi yer yer kazınıp silinmiş, bırakın hâneleri mezarlıkları bile tarumar edilmiş, illâ modern hâle kavuşturalım diye, sinesi şerha şerha yarılmış, (sadece Millet Caddesi'nin açılışı sırasında 127 tarihi eser yıkılmış-

tır) asırların imbiğinden geçen letafeti-nezaketi-tüm incelikleri hoyratça katledilerek kaba-saba bir makyajla güya finans merkezi, turizm cenneti kılınmaya çalışılmış bir payitaht. Belki bir enkaz.

Ama yine de cami yıkılmış mihrap yerinde. Delik deşik olan ruhundan yine her erguvan mevsiminde kendini sevenlerine teslim eden bir nağme yükselir, bir ilahi dile gelir.

Bir taşralı olarak acaba bu ilahinin bir köşesinden tutabilir miyim diyerek, ilk iş her gün gelip geçtiğim güzergahı tanımak için yola düşmeyi denedim.

Bu yolculukta bir iki gün rahmetli Nurettin Albayrak bana eşlik etti, şimdi nerede olduğunu bile bilemediğim şair-yazar Safa Kaplan fotoğraf çekti.

Bu gezi-yazının dosyası 35 yıl elimde kaldı. Bir kısmı bir gazetede tefrika edildi, fotoğraflar ve çizdiğim resimler kayboldu.

Yazı hayatımın 52. yılında onca hikâye ve denemeden sonra iki fikrî eser yayımladım. *Kalbin Sesi ile Toprağa Dönüş* (2020) ve *Akıntıya Karşı* (2021). Böylece eteğimdeki taşları dökmüş, defteri kapatmış oldum.

Müflis tüccarın eski defterleri karıştırması gibi artık maziye dönebilirdim. Oysa ben geçmişe dönmeyi, hatıra anlatmayı sevmem, zaten hafızam çok zayıftır. Benim için yazdığım kitaplardan ziyade yazacağım kitaplar daima önde gelmiştir.

Peki şimdi ne olacak?

Pil bitti, kandil söndü mü?

Olan kaderdir, olacağı Allah bilir.

Başta birtakım kurumların yayımladığı fotoğraf albümleri, prestij kitaplar, şehir tarihleri, monografiler olmak üzere ne çok kitap birikmiş. İlaveten bir gün gelir okurum diye aldığım ama kapağını açmadığım eserler, mektuplar, yerli-yabancı ünlü ressamlara ait lise sıralarından beri bakmaya doyamadığım albümler, özel baskı tablolar, mimarlıkla ilgili kuşe kâğıda basılı ağır mı ağır ciltler vesaire.

Okuduğum kitapları dağıtırım.

Kütüphanem yok sayılır.

Peki bunca ağırlık nasıl birikmiş? Demek ki hatıra hediye edecek, bu eserlerin kadrini bilecek kimse bulamamışım.

Ne yapmalı?

Bazen sinema ile ilgili olan dosyalar var. Film hikâyeleri, senaryolar, snopsisler, taslaklar, yarım kalmış projeler... Peki bunlar ne olacak? Alayı yayınevine gönderilecek.

Başladım ayıklamaya.

Arada hatırası olan resimler, metinler çıkıyor, atmaya kıyamıyorum.

Derken yazıp da unuttuğum dosyalara rastladım. İstanbul gezi yazıları. Aradan 35 yıl geçmiş ve ben bu dosyaları unutmuşum.

Olacak şey değil ama, olmuş işte.

Dosyaların kapağını açıyorum. Sarı saman kâğıda daktilo ile yazılmış metinler. Hatta şu elinizde tut-

tuğunuz kitabı biri okumuş ve tashih etmiş.

El yazısından İsmail Kara olduğunu anlıyorum. Vay be! Heyecanla İsmail'i aradım. O hatırlıyor. Hafız ne de olsa. Hatta "Fotoğraflar ve resimler de olacak, hele bak bakalım bulabilecek misin?" dedi.

Maalesef onları bulamadım.

Sadece rahmetli Nurettin Albayrak ile Aksaray Valide Camii avlu kapısı önünde Safa Kaplan'ın çektiği bir fotoğraf çıktı. Kitaba renk katsın diye birkaç fotoğraf ekledim.

Öbür iki dosyadan biri iki kıyısı ile "Haliç" ve "Çepeçevre İstanbul"u kapsıyor.

Üçüncü dosya iki yakası ile "Boğaziçi"ni anlatıyor.

Dersaadet'i tanımak için yıllarca dolaştım. Binde birini tanıdığım söylenemez. İstanbul bir ummandır. Elbette ki bu gezileri bir sanat tarihçisi, şehircilik uzmanı, bir akademisyen veya seyyah gözü ile yapmadım. Ben bir hikâyeciyim ve yazdıklarım bir hikâyecinin intibalarıdır. Buna ecdadımızı her açıdan tanıma cehdini de katabilirsiniz.

Ayrıca bütün yazı hayatım boyunca insanımızı tanımak ülkedeki sosyal-kültürel değişimi izlemek nereye doğru yürüdüğümüzü tespit etmek, ne kazandık ne kaybettik onu aramak hedefim olmuştur. İstanbul benim için bir laboratuvar sanki.

Gezi yazılarımı üç kitap olarak yayımlamak arzusundayım.

Kısmet.

Okurlar bu kitapları okumakla ne kazanacak?

İstanbul hakkında yazılan bir kütüphâne dolusu kitap var.

Ama "daha dün" diyeceğimiz bir tarihten bugüne bu şehir nasıl değişti belki bu konuda bir faydası dokunur. Keşke fotoğraflar, çizimler kaybolmamış olsaydı.

Malum çok hızlı yaşıyor, çok hızlı değişiyoruz. Dün dünde kaldı demek doğru değil, mazi bizi hiçbir vakit terk etmez. Ancak hatıralar gittikçe solar, silinir.

Bu kitaplar bugüne aittir. Bize bir ayna tutar umarım.

O aynada 35 yıl sonra kendimizi göreceğiz.

Ne diyeceğiz?

15 Nisan 2021
Başakşehir

İçindekiler

Can Pazarı, 13
Uzak İstanbullar, 22
Kitapların Yazdığı, 26
Hor Görme Garibi, 31
Surda Açılan Gedik, 34
Poşa Pazarı, 43
Millet Caddesi, 46
İstanbul: İş yeri, 53
Geceler Güzeldir, 56
Bahçe Sinemaları Öldü, Bahçe Videoları Geldi, 61
Hangi Terkip?.., 64
Ağaçlara, Kahvelere ve Kitaplara Dair, 70
"Erenler"e Doğru, 78
Fasl-ı Enderun, 84
Kendi Gitmiş Adı Kalmış, 90
Türk Ocağı, 97
Divanyolu Ersoy Han, 100
İstanbul: Dünya Şehri, 103
Sultanahmet'in Gülen Yüzü, 107
Sultanahmet'te Ramazan-, 111
Dinî Yayınlar Fuarı, 111
Yeşil Konak'tan Soğukçeşme Sokağı'na, 117
Şenlik Merakı, 120
Soğukçeşme Sokağı, 122
Son Durak, 125

CAN PAZARI

Büyükşehir Belediyesi'nin Hasko Şirketi'ne havale ettiği, "Topkapı alt-üst geçit inşaatı" sürüyor.

Bu inşaatın izin verdiği şekilde ve trafiğe çizdiği istikamette seyretmek mecburiyetindeyiz.

Ayrıca burası bilindiği üzere otobüs terminallerinin bulunduğu yerdir. Burada irili-ufaklı arabalar, üzerlerine bir trafik polisi ordusu gelse bile yine istiklâllerini son damla kanlarına kadar muhafaza etmek için mücadele verirler.

Burası can pazarıdır.

İnsanlar, hayvanlar, otlar, ağaçlar, eşyalar, havaya varıncaya kadar. Seyir hâlindeki arabaların aniden durması; uzun, yorucu, yıpratıcı, yaz günleri güneş altında kavurucu, terden sırılsıklam edici beklemelerin, envai türlü kuyrukların oluşmasından hava kendini kurtarmak için kaçacak delik arar. Egzoz dumanından bir türlü kendini kurtaramayıp yenik düşer.

Kimbilir hangi semtin bir ahşap evinden dışarı atıldıktan sonra sokaklarda serseri bir hayata başlayan, bunun sonucu kaç göbektir korsanlığa soyunan kedi nesillerinden döl alıp türeyen bir sarhoş ve macera-

perest kedi, kazara bu can pazarına düşmeyegörsün. Kendini o duvardan o duvara, o caddeden o caddeye, bir arabanın önünden ötekine atar. Seslerden, üzerine üzerine gelen heyula gibi araçlardan o kadar yılar ki, bazen kaçamaz olur, daha doğrusu dizlerinde derman kalmaz, bırakıverir kendini.

Boynunu büker.

Geçip giden araçlar zinciri için, bu zincirin bağlı olduğu şehir için, bu şehrin hayat damarlarından biri olan şu transit yol için bir kedinin ne önemi olabilir.

Artık asfaltlar boyunca kanlı kedi cesetleri.

Yollarda ezilmiş kedi gövdelerinden haritalar.

Ol sebepten biz de kendimizi kara yolu ile İstanbul'a gelmiş, Topkapı Otogarı'nda otobüsten inmiş, Topkapı'dan kendini bir türlü kurtaramamış olduğu için ilk olarak burayı dolaşmaya karar vermiş biri olarak görmek zorunda kaldık.

Eskiden İstanbul'a iniş "Haydarpaşa Garı" simgesi ile anılırdı. Demiryollarımızın geçen yıllar içinde bir ilerleme kaydetmemesi, buna karşılık kara yolu taşımacılığının gün geçtikçe artması, otobüsle yolcu taşıyan şirketlerin çoğalması, yolların yapılması, köyden şehre göçün inanılmaz boyutlarda fazlalaşması ve daha bir sürü sebep ile İstanbul'a iniş konusunda otobüs terminalleri "Haydarpaşa Garı"nı gölgede bıraktı.

Tiren, her ne kadar dizel lokomotifleri ile çağdaş bir sese kavuştuysa da, yine hafızalarda göklere savurduğu dumanı ve ince-uzun düdük sesi ile yaşıyor.

Yaşadığımız günlerde İstanbul Topkapı Otogarı tam bir keşmekeş içinde. Bu karışıklığın, yetersizliğin, gelene gidene yüklenen ızdırabın müsebbibi kimdir?

İstanbul'u dolaşırken sık sık soracağımız benzer sorulardan biri. Cevap hep aynı olacak: Açgözlü çağdaşlık.

İstanbul hormonal bozukluğu yüzünden aşırı büyüme hastalığına tutulan, tedavisi imkânsız görülerek günübirlik çareler ile avutulmaya çalışılan bir çocuk gibi: Yaşı 12. Boyu 1.70. Kilosu 80.

Bayrampaşa taraflarında yeni bir otogar inşa ediliyormuş, o tamamlanınca terminal buradan kalkacakmış. Bu söylenti yüzünden her şey yüzüstü. Belki de bir söylenti değil bu, gerçekten bir yeni terminal inşa ediliyor. Ama sırf bu sebeple işler böyle kendi hâline terk edilmez ki.

Trakya ile Anadolu Otogarı arasında kurulan, her tür ucuz eşyanın satıldığı çarşı (1986)

Anakent Belediyesi'nin Hasko Şirketi'ne havale ettiği alt-üst geçit inşaatı bir yandan, Zeytinburnu Belediyesi'nin ucuz gıda ve ucuz giyim çarşıları bir yandan sıkıştırıp duruyor fukara otogarı. Zaten derme çatma barakalar içinde işletmeler, yolcular, bavullar. Bir de seyyar satıcılar, hamallar, ayakçılar, değnekçiler.

Otogar'a otobüsle giriş çıkış da bu sıkışıklık yüzünden kayda bağlanmış. Bir kere terminale girdi mi, belli bir zaman içinde bagajını yolcusunu indirecek, alacağını vereceğini bitirecek ve ayrılan zamanı doldurmadan dışarı çıkacak. Çıkamadı diyelim. Gelsin ceza, gelsin azar, ağız dalaşı.

Haydi yolcular indi, bavullar çantalar, sepetler yere saçıldı diyelim. Hani taksi, hani bunları taşıyacak personel, el arabası? Ara ki bulasın. Taksilerin terminale girmesi yasaklanmış. Tabii haklı olarak, kalabalık ediyorlar.

Dikilip kaldınız mı ortada! Sağdan soldan el kadar yerde ha bire manevra yapan koca koca otobüsler, bağıran muavinler, kızan şoförler, düdük çalan görevliler, polisler.

Şaşırmamak elde değil.

İyisi mi ne şeytanı gör, ne besmeleyi çek, diyeceksiniz. Kazın ayağı öyle değil. Dedik ya, İstanbul'a her yıl bir Erzincan nüfusu taşınıyor. Bu nüfus işte bu Otogar'a iniyor. Bu Otogar'dan bu perişanlık içinde dağılıyor şehrin dört bir yanına.

Terminal'den ayrılırken Hüsrev Hatemi'nin "Otogar'da Gece" şiiri dudaklarımda:

Kaz adımıyla yürür içimde karamsarlık,
Ve hayalin salınır onunla karşıt yönde
Gittikçe uzaklaşan şarkı gibisin artık
Yalnızlık hükmediyor bu çok bulutlu günde.
Sevda sırlı sularla sürüklendi sahile...
Kara kumudur kalan kalbimde bozkırların
Ümitsizdi yolculuk ve dağıldı kafile,
Benim içimde çamur ve kar'ı otogarın..
...

İstanbul'a Topkapı'dan giriyorum.

Tanpınar "ayrı ayrı İstanbullar"dan bahseder. Mimarinin ve perspektifin birbirinden farklı, bir yığın İstanbul doğurduğu kanaatindedir.

Doğrudur. Böyle İstanbullar hâlâ var. Mesela İstanbul'a benim gibi Topkapı'dan değil de Marmara'dan bir beyaz vapur ile gelen yolcu Sarayburnu yeşilörtüsü üzerinden yükselen bir kub-

Işıklı tabelaların, araçların, dolup boşalan kalabalığın mahşer meydanına çevirdiği "Otogar" birbirine yaslanmış büzülmüş baraka yazıhaneleri, değnekçileri, binbir türlü şamatası ile son günlerini yaşıyor (1986)

beler ve minareler memleketi ile karşılaşır. Eskiden Topkapı'dan girenler de herhâlde böyle bir "âbideler şehri" ile yüz yüze geliyorlardı.

O yıllarda "Otogar" Topkapı dışında idi. Londra Asfaltı'nın bir yanında Anadolu, öte yanında Trakya Otogarı yer almıştı. Sur dışına çıkar çıkmaz göreceğiniz bu mekânlar, birbirine bitişik derme-çatma gecekondu benzeri seyahat firmalarının yazıhanelerinden oluşuyordu. Yer darlığı sebebi ile girmesi bir dert, çıkması bir dert idi.

Her neyse. Ben şimdilik kendimi Trakya Otogarı'na atmak istiyorum. Çünkü hâlihazırda bir yolcunun yaya olarak Anadolu Otogarı'ndan çıkarak, surlardan içeri giren otoyol boyunca yürüyüp, sağ selamet şehre girmesi pek o kadar kolay değil.

Aslında zaten iki yanına hisar süsü verilip burçlarına bayrak çekilen bu geniş aralıktan geçmek niyetinde değilim.

Madem İstanbul'a gireceğim, gerçek bir İstanbul sur kapısından geçmeliyim. Bu artık arabalara kapatılmış olan az ilerideki kemerli kapıdır.

Hasko'nun alt-üst geçit inşaatının engebelerinden, çitlerinden atlayabilenler; bir polise veya bıçkın minibüse takılmayanlar, 200 metre engelli koşuya çıkmış gibi pürdikkat, adaleleleri ve zihinleri gergin caddeyi aşmaya çabalıyorlar.

Karşı geçede "Hemşerim Birahanesi" ile "Prens Oteli" bütün haşmeti ile dikiliyor. Önüm sıra yürüyenler bir ara hızlanıyor. Atak olmak gerek. Araçlar birbiri

peşi sıra yığılıp duruyor. Hangi gözü pek yol akıncısı ilk adımı attı ise Allah razı olsun, onun açtığı yoldan ileri atılıyoruz. Rumeli fatihlerinden bu "ak tolgalı beylerbeyi" bizi karşıya geçiriyor.

Ancak son derece dar bir hareket alanı içinde sıkışıyoruz. İşporta arabaları, "Ne alırsan 200"lükler, sebze ve meyveciler, limonatacılar, kokoreççiler, hep bir arada, bir toz bulutunun içinde yolcu bavulları, yankesiciler, ağlayan çocuklar, bağıran kasetler üzerimize çullanıyor.

"Hemşerim Birahanesi"nin caddeye yakın köşesinde, ayaküstü demlenen bir "hemşeri", kapakları yarı kapalı gözleri ile bize kanlı kanlı bakıyor.

Anlaşılan bu yolu söktüremeyeceğiz.

İyisi mi ara sokaklardan birine sapıp, arkalardan dolaşarak mezarlığın altına çıkayım, orası daha serbesttir, diye düşünüyorum. Trakya Otogarı'nın arka tarafları "Bitpazarı".

"Bitpazarı"nın labirentlerinde dolaşıyorum. Aman Allahım. Bu ne biçim "Bitpazarı"! Oto hurdacısından, eski lastikçiye kadar bir sürü ne idiğü belirsiz iş yapan baraka dükkân. Bitpazarları'nda bilindiği üzere eski ve kullanılmayan lakin yine de belli bir değeri olabilen eşyalar bulunur. Hatta bunlar arasında zaman zaman erbabının görüp alacağı, değerini vereceği bazı kıymetli parçalara, antikalara da rastlanır.

Tanpınar *Huzur*'da Kapalıçarşı'nın Beyazıt'a açılan sokakları civarındaki herhâlde Evliya Çelebi'nin

kaydettiği zamanlardan beri kurulup duran bir pazardan bahseder. Burada da eski eşyalar satılmaktadır. Lakin onun tasvir ettiği eşyalar arasında Rus işi bir semaver, yakın zamanlara kadar moda olan bir sedef kadın yelpazesi, sarı pirinçten bir kahve değirmeni, geyik boynuzundan bir baston sapı, kalın, sarı, ahşap çerçeveli fotoğraf ve tablolar, birtakım cam eşya, bir dükkânda kurulu gramofonda çalan Dârülelhan Plağı, küçük dükkânların hemen her tarafına asılmış elbiseler, hatta kırık bir mankene giydirilmiş solgun bir gelinlik bile vardır.

Ya burası, ya bu gayya kuyusu. Buraya "Bitpazarı" demek bile zül. Burada ele alınıp da üzerindeki tozu hafifçe üfleyince size gülümseyecek, kırılmış tarafını bir mahcubiyet içinde saklayarak eski günlerdeki parlaklığını göstermeye çalışacak, bu hüviyeti ile size kısacık bir nostalji zevki verebilecek bir cep saati, bir enfiye kutusu, bir porselen fincan bile yok.

Zaten bütün bunlar, İstanbul'dan ve onun Tanpınar'dan arta kalan çarşılarından son yıllarda sosyete kadınlarının yükselen antika merakı ile bir bir toplandı. Trollerin Marmara'nın dibini kazıyarak balık neslini yok etmek için açtıkları savaş gibi bu eski eser avcıları da İstanbul'un son kırıntılarını topladılar.

Geride sadece bakalit, naylon, orlon, melamin, çamur, zift, alüminyum, kırık çinko ve yağlı kayışlar kaldı.

Yayları fırlamış paslı bir somya üzerine yayılmış binlerce kaset kaldı.

Ancak yine de Topkapı Bitpazarı'nın labirentlerini dolduran bir şu kadar insanın neler aradığını izah etmemiz gerekiyor. Onlar antikacı değil tabii; eski eser meraklısı, koleksiyoncu değil. Bu gibi mekânlarda bazı zevklerinin peşi sıra dolaşmıyorlar.

Onların aradığı elden düşme ucuz bir çamaşır makinesi, bir ütü, bir paslı zincir, keser-kerpeten veya eski de olsa işe yarar bir makas.

Koltuk, kanepe, masa, sandalye, karyola, elbise, halı, kilim vb. gibi ev eşyası satanlar da var. İçlerinde dikkate değer bir parça bulunur belki diye eğiliyorum. Olur ya bir aynalı konsol, el işi bir oymalı sehpa veya bir Karakulak Kilimi kimbilir nerelerden düşe kalka buraya kadar gelmiştir.

Yok. Hepsi sıradan, üstünkörü, üstelik hor kullanılmış, ucuz ve kullanıldığı için artık herhâlde hiçbir değer ifade etmeyen şeyler. Dediğim gibi yine de bunların peşinde olanlar var. Ağır ağır gözlerini gezdirenler. Ellerini ceplerine sokup hiç kıpırdamadan bir yatağa, bir masaya, bir kırık somyaya uzun uzun bakanlar, sonra dalgın dalgın bir başkasına doğru ilerleyenler var. Bunlar Topkapı'nın çoook uzaklarından gelmişler. Uzak İstanbullardan.

UZAK İSTANBULLAR

Şehrin meydanlarından birinde durup etrafımızdan akan kalabalığa şöyle bir bakalım: Tanıdık bir muhitte bulunmanın verdiği güven ve rahatlığı duyabilir miyiz?

Sanıyorum bir tedirginlik duyacak gibiyiz. Çünkü gelip geçenler tanıdık kimseler değil. Tabii burada şahsi bir ilişkiden bahsetmediğimiz anlaşılmıştır. Onlarla "hemşehri" değiliz. Bir türlü bildik tavırlara, aşina bakışlara, dost yürüyüşlere rastlayamıyoruz.

Şu karşıdan gelen uzun saçlı, bıyıklı, şalvar kesimi pantolonlu genç herhâlde üniversite talebesidir. Yanıldık işte: dört yıllık inşaat işçisi çıktı. Pülümür'den gelmiş ve Almanya'da çalışan ağabeyinin İstanbul'da bulunan evinde kalıyormuş. Beride duran bereli, ince kadife pantolonu vücudunu iyice saran, güneş gözlükleri ile uzaklara doğru bakan, zarif duruşlu genç kız herhâlde bir büyük şirketin birkaç lisan bilen sekreterlerinden biridir diye umutlanıyoruz. Konfeksiyonda çalıştığını, kazancının kendisine bile yetmediğini söylüyor.

Ya bu çıplak başlı, iri kıyım, kravatının düğümü yumruk kadar bey kim? Bir ithalat-ihracat firması sahibi mi? Hayır, hayır... Kâğıt hamallığından kâğıt tüccarlığına terfi etmiş Niğde'nin bilmem hangi köyünden gelmiş biri.

Sonra o marangoz kılıklı adam: Defterdarlık'ta memurmuş.

Kasap zannettiğimiz sendikacı...

Garson tavırlı şarkıcı...

İki yanımızdan bir acayip kalabalık akıp gidiyor. Her şeyi, herkesi yutan, içine alıp eriten, eritemezse bile şeklini bozan, adı sanı belirsiz bir kalabalık.

İşte Sirkeci Garı. İşte yedi göbek Bakırköylü İclâl Hanım. Bu banliyö treni neden bu kadar kalabalık? İclâl Hanım elinde filesi ile neden bu kadar bekletiliyor? Ya, zaten iyice dolmuş olan vagona "haydi bastır" diye yüklenen bu gençler? Nereden gelmekteler? Neden bu kadar yüksek sesle konuşmaktalar?

Deniz Yolları'ndan emekli Ayetullah Bey de kucağındaki torunu ile aynı sıkıntıda. Ayağına basıp duruyorlar, itip kakıyorlar. Elindeki kanarya kafesi ile Saffet Bey kalabalığı yarıp bir türlü vagona giremiyor. Gelenler zavallı ihtiyarı omuzlayıp geçiyor. Her yerde omuzluyorlar onu, itip kakıyorlar. Zaten etrafını tanıyamıyor, kolay kolay nerede bulunduğunu çıkaramıyor artık. Geçende gittiği Üsküdar *Nalçacı Hasan Sokağı*'nda oturan kız kardeşinin evini bile çıkaramadı. Tanıdık ağaçlardan, bildik yapılardan hiçbiri kalmamış o sokakta.

Binbir şamata ile tiren kalkıp gidiyor.

Kalıyor Saffet Bey peronun ortasında.

Elinde kanarya kafesi.

Eminönü'nde esnaf Haşmet Raif de tanımıyor kimseyi. Tezgâhtarlarını, dükkân komşularını, müşterilerini. Bazen bakakalıyor camdan gelip geçenlere. Yağmur damlaları süzülüyor, buğulanıyor her şey. Neredeyse kendi çocuklarına yabancılaştı. Mühendislik mektebinde okuyan oğlu ile Zeynep Kâmil'de hemşirelik yapan kızını tanıyamıyor. Onlar bu şehrin sokak isimlerini bilmiyorlar. Oturdukları "Kediseven Sokağı"na niçin bu ad verilmiştir, bilmiyorlar. Üsküdar camilerini, dergâhlarını, çeşmelerini tanımıyorlar. Mesela Ramazan bu şehre nasıl girer, nasıl çıkar habersizler. Yani sofrada nasıl oturulur, büyüklerle nasıl konuşulur, bahçedeki çiçeklerin kokuları nasıldır, mor salkımlı akasya hangi mevsimde açar?..

Onlar, yani İclâl Hanım, Ayetullah Bey, Haşmet Raif artık bu şehrin yabancıları. Binaların, sokakların, arabaların, süpermarketlerin, arabesk şarkıların, dostlukların, yerli yerince gülmenin, ağlamanın, özür dilemenin, edebin yabancısı...

Ya bu kalabalık...

Ya bu şehrin surlarını döğen sel...

Kimdirler, nerelerden nasıl gelmiştirler? Ne yer, ne içerler, nasıl çalışır, ne kazanırlar?..

Şehrin kıyısına köşesine, bir gizli kovuğuna yapışıp sonra o büyük kalabalığa karışmışlardır. Genişleyip, dal budak salmış, alanlara sığmaz olmuşlardır.

Kayaları çatlatan bitki kökleri gibi var olan her şeyi alt üst ederek. İşte bu alt-üst geçitlerin, işte bu inşaat şirketlerinin, büyük yol makinelerinin, mıcırın, asfaltın, burnu kesik minibüslerin altında hep onlar duruyor.

Klor kokulu suya, kurum dolu havaya, toprak diye bastıkları kirli kara yere, şehrin tepesinde gürüldeyip duran sese, atılan kahkahalara, rüzgârda savrulup açılan eteklere, iki yüz elli gram ete, pakette taşınan süte, şişedeki suya, takılıp kaldıkları odalara, durup bekledikleri kuyruklara, nefes nefese kavuştukları otobüse, küfüre, hakarete, bencilliğe, bir başına kalmışlığa dayanıp duruyorlar.

Gözlerini dört açmışlar.

KİTAPLARIN YAZDIĞI

"Günümüz Türk Sosyolojisi'nin başta gelen uğraşı alanlarından biri de köylerden kentlere olan nüfus hareketleri ve kentlerde yaşayanların sayısının giderek artışıdır. 1960-70 yılları arasında kırsal nüfusun toplam nüfusa oranı %73,7'den, %64,1'e düşmek suretiyle on yıl içinde kentleşme %9,6 oranında bir artış göstermiştir. Yapılan çeşitli bilimsel çalışmaların sonuçları değerlendirildiğinde bu göçlerde; 1- Toprak darlığı, 2- Hızlı nüfus artışı, 3- Geçim sıkıntısı, 4- Genç kuşaklarda kent davranış ve düşünce tarzının yayılması, gibi etkenlerin önemli rol oynadıkları söylenebilir.

"Son yirmi yıl içinde Türk toplumunda meydana gelen ve çoğu araştırmacılar tarafından *köyün ölümü* ya da *kentlerin köyleşmesi* diye belirtilen bu olay aslında bazı kentlerde hızlı sanayileşme süreci ile ilgili olarak kırsal alanlarda toprağın artan nüfusu besleyemeyişi ve bunun sonucu olarak da toplum yapısında *tarımsal uyumsuzluğun* ortaya çıkmasıdır.

"Gerçekte tarımsal sektöre modern teknolojinin uygulanması büyük köylü yığınının açıkta kalmasına

neden olmuş, elinde yeteri kadar toprağı olmayan insanlar büyük kentlerin kenar mahallelerine ya da sefalet çevrelerine yerleşerek gecekondulaşma sürecini yaratmıştır. Böylece toprak-insan ilişkisi toplumsal bütünleşmeyi sağlayamadığı için tarımsal yapıda beliren bu kültürel gecikme giderek genç ve dinamik insan gücünün kırsal alanlardan ayrılmasına ve büyük kentlerde *yoksulluk kültürü* denilen birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1945 yılından beri kuruluşunu sürdüren gecekonduların, eğitim ve meslek farklılaşması yönünden bulundukları kentlerle bütünleşemedikleri, kendilerine özgü bir yoksulluk kültürü yaratarak ulusal kültürden saptıkları da görülmektedir.

"Öyle ki yaşamak için sürekli bir mücadele içinde bulunan bu insanların siyasal düşünce, hayat felsefesi, moral ve estetik duyguları sadece 'karın doyurma' gereksinimlerini karşılama güdüsü üzerine kurulmuştur" (Orhan Türkdoğan: "Köy-Kent Farklılaşması ve Çözümler", *Milliyet*, 20.4.1979).

Yukarıya aldığımız satırlarda belirtilen gerçekler ve varılan hükümlerde mutlaka doğruluk payı vardır. Ancak bu doğrulara ilave edecek başka şeyler de var...

Ülkemizde görülen şehirleşme hareketi filhakika dünyadaki emsalleri ile bazı dış benzerlikler taşımaktadır ve dünyada izlenen sanayileşme olgusu şehirleşmenin de başlıca sebeplerindendir. Ancak Almanya'da çalışan bir Müslüman-Türk işçisinin

heyet-i umumiyesi bir Orta Afrikalı, bir Hintli, bir Yunanlı işçiden ne kadar farklı ise, bizim sanayileşmemiz ve bizde cereyan eden şehirleşme de o kadar nevi şahsına münhasırdır.

Türkiye 1950'den itibaren tüketim ekonomisine dönük bir kısmi sanayileşmeye girmiş ve memleketimizde kapitalizmin ilerleyişi dış yardımların yönlendirmesi ile günümüze kadar varan belli bir yapıya kavuşmuştur. Geçtiğimiz on yıllarda "çarpık kapitalizm", "montaj sanayi" vb. gibi deyimlerle adlandırılan bu gelişme esasen *ihtiyaca göre üretim* yapan ve ihtiyaçlarını kendi dünya görüşü çerçevesinde belirleyen Anadolu köylüsünün toprak-insan ilişkilerini temelden sarsmıştır. Batılılaşmanın siyasi, iktisadi, kültürel neticelerinden dökülen "tüketim alışkanlıkları" köylere kadar ulaşınca, köyün geleneklik ahlâkî yapısı yaralar almış; *azla yetinme*, *kanaat*, *çile* gibi özellikler kaybolmaya yüz tutmuştur.

Aslında malına pazar arayan güçlerin istediği de budur. Günümüzde aktüel hâle gelen "savurganlık" şikayetlerinin tarihî temeli bu tür şartlandırmaların üzerinde durmaktadır. Ülkeyi yöneten iktisadi anlayış bazı tüketim mamullerinin alım satımı ile üretiminde görülen artışları ve bunun doğurduğu iktisadi hareketliliği sağlık alâmeti saymış, köylünün evine bazı eşyaları ulaştırarak güya onu mutlu kılmıştır. Bu tip bir ihtiyaçlar zincirinin memleketi getirip bıraktığı nokta bilmem kaç yılında İtalya'ya ulaşmak olarak değerlendirilmiştir. Pek tabii bu bir avuntu, bir pembe sisten başka bir şey değildir.

Hayatımızı manevi zenginliklerle donatmak gibi köklü ve insani alışkanlıktan, hayatımızı maddi zenginlikler ile donatmak gibi boyutları belirsiz ve bize ait olmayan bir mutluluk anlayışına kaymamız olup bitenlerin kaynağına işaret eder.

Köylü kendine zor şartlarda sunulan nimetleri veya bir türlü elde edemediği kıymetleri bir an önce ele geçirmek için kestirme yollara başvurdu. Eskiden artan nüfus ve daralan iktisadi imkânların genişletilmesi için yeni toprakların tarıma açılması, yeni öz üretim araçlarının genişletilmesi yoluna gidilirken bu tutum hepten terk edildi. Köylü şehrin yolunu tuttu. Yukarıda "gecekondulaşma" olarak tarif edilen hadise gerçekleşti.

Türkiye'deki "gecekondu" hadisesi de statik bir yapı arz etmez. Batılı mânada bir sınıflaşmanın maddi ve manevi temelleri bizde mevcut olmadığı için, dahası "şehirleşme süreci" hâlâ bütün hızı ile devam ettiğinden gecekonduların, bu tip mahallelerin, şehrin kıyıcığındaki macerası da değişiklik göstermektedir.

Mesela 1960 yıllarında İstanbul'un gecekondu semtleri diye bilinen pek çok mıntıkası aradan 10 yıl geçmeden bankaları, lüks otelleri, mağazaları, caddeleri, parkları ile 100.000'lik, 200.000'lik nüfusu olan şehirler hâline gelmişlerdir. Bu semtlerde 10 yıl evvel gecekondu sahibi olanlar sadece arsaları karşılığı büyük servetlere kavuşmuş, zaman zaman çıkarılan imar afları ile şehre katılmışlardır. 1970'lerde gecekondular artık bu semtlerin de ötelerine atılmıştır. Dolayısıyla 1960'lı yılların gecekondu semt-

lerinde yoksulluk kol gezmediği gibi bir "yoksulluk kültürü"nden de bahsedilemez.

Bu semtler dış görünüşleri itibarı ile birer "şehir" hüviyetini göstermektedirler, ancak acaba gerçekten bu yöre "şehir" diye adlandırılabilir mi?

Pek tabii bizim için burada ölçü olabilecek husus "şehirli insan"ın özellikleri olacaktır.

Osmanlı döneminde asırların kazandırdığı yapı ile bir köy-şehir dengesi bütün hayat alanlarında olduğu gibi sağlanmış idi. Şehirli davranışı ile köylü davranışı medeniyetimizin göstergeleri içinde bir yere oturuyordu.

Modern şehirlerimiz batılılaşma tarihimiz içinde hangi unsurları kazandılar, hangilerini kaybettiler? Şehirli insan ülkemiz içinde nasıl bir hüviyet kazandı? Bunun köylü ile münasebetleri neler oldu? Şehirdeki değişiklikler köye nasıl yansıdı?

Bütün bunlar Cumhuriyet devrinde pek çok şehrimizde kurulan "*Yenişehir*" adlı semtlerin enine boyuna tahlili ile anlaşılabilir.

Gecekondu temelli sonradan şehre ulanmış semtlerin varlıkları da böylece çözüme kavuşacaktır.

Omuzunda yorganı, elinde tahta bavulu ile şehre inen köylü tipi artık çok gerilerde kalmıştır. Ancak şehirde çektiği çileleri, karşılaştığı engelleri de unutmamıştır.

HOR GÖRME GARİBİ

Şurası biliniyor ki uzun yıllar milletvekilleri CHP tarafından tayin edilmiştir. Bazı yerlere ancak kravat takanlar girebilmiştir. Şehirlinin yanında köylü –eski değer ve hüviyeti temsil ettiği için olacak– ikinci sınıf bir vatandaş muamelesi görmüştür. Şivesi, giyimi, ibadeti, bıyığı, sakalı, yürüyüşü, safiyeti, gelenekleri, sazı, deyişleri, gülüşü, ağlayışı alay konusu olmuştur.

Oyunlarda, filmlerde, temsillerde ve hayatın içinde şehre gelen köylü horlanan, yukarıdan bakılan bir varlıktır.

Yenişehirli onu hep hamal, oduncu, kapıcı, odacı, işportacı vb. olarak kabul etmiştir.

Ne zamana kadar?..

Şu mahut kalabalığın şehrin hayatına hakim olacağı günlere kadar. Şu kalabalığın artık belli bir yere konulamayıp, adı verilmekte güçlük çekileceği zamanlara kadar. Köylü geçen zaman içinde "Yenişehirli"nin kendisine reva gördüğü muameleyi unutmamıştır. Acısını çıkarabilir artık.

Sıkışmış trafiğe aldırmayarak, özel otolara sürünür gibi geçen, yayaların, arabaların yüreğini ağzına getiren şu minibüs şoförünün delişmenliği, başını poyraza vermiş hâli sadece görgüsüzlüğünden, eğitimsizliğinden mi kaynaklanıyor?

Arka camına yazdığı "Hor görme garibi" lafının altında çileli geçmişinin hikâyesi yatıyor olamaz mı? "Hızlı yaşa, genç öl, cesedin yakışıklı olsun" sözünü nasıl açıklayabiliriz? Bu insanlar ne istiyor?

Zaman içinde yürüyüşünü sürdüren köylü, kırlardan şehirlere yönelen kuşatmasını tamamlamıştır artık. Şehrin merkezine varmıştır. 80'li yıllarda şehir nüfusumuz köy nüfusumuzu epeyce geçmiştir.

Lakin şehirdeki kalabalık şimdi *ne köylü ne şehirli*dir. Yeni yetişen nesiller babalarının köyden getirdiği değerlerin ötesinde yaşamaktadırlar. Yine de "sanayileşmenin getirdikleri" bizim insanımız üzerinde bize has bir değişiklik yaptı denebilir. Bu konuda ilginç bir yazı: Nur Vergin, "Toplumsal Değişme ve Dinsellikte Artış" (*Toplum ve Bilim*, s. 29-30 Bahar-Yaz, 1985).

Aile yapısından inançlara, insan-insan ilişkilerinden, insan-eşya ilişkilerine kadar her şey değişmektedir. Hem kendini, hem çevresini değiştirmektedir. Hakim olan artık o korkunç kalabalığın uğultusudur.

Bu uğultu meydanlarda, kahvelerde, minibüslerde:

Bırakın yaşayalım, hasretiz yaşamaya

diye Orhan Gencebay'ın ağzından dileklerini dile getirmektedir. Bu sesi beğenmeyebilirsiniz. Köksüz, ilkel, yoz, başıbozuk sayabilirsiniz. Şu var ki bu sesi bu kalabalık üretmiş ve benimsemiştir. Onda kendisini bulmuştur. Onu artık ne Itrî'nin besteleri, ne Ajda Pekkan'ın arajmanları pek ırgalamaz. Evi, ocağı, yolu, sokağı, yediği, içtiği günbegün değişmektedir. Bu kitle hareketli; hareketli olduğu kadar güvenlikten yoksun, tedirgin; tedirgin olduğu kadar ne yapacağı belli olmayan bir tutum içindedir.

SURDA AÇILAN GEDİK

Bitpazarı'ndan geçip mezarlığın altına çıktım.

Dirilere boşveren yollar ölüleri dinler mi? Yollar mezarlığı falan yarıp geçmiş. Kimbilir kaç çiçekli gelin mezarı, görkemli kavuklarının altında ulemadan kaç mağrur kişinin üzerine özenle düşülmüş tarih mısraları taşıyan mermer taşı bu yolların kurbanı oldu.

Zaten mezarlıklarımız artık parselasyona uğramış hazine arazisine döndü. Vaktiyle kapatılan yerler bilmem ne aile kabristanına ayrıldığını belirten şekilsiz, kaba, gösterişli mermer levhalarla dolu.

Mezartaşlarının kaçının üzerinde Fatiha isteyen bir dilek var? Kaçı hayattaki gösterişini ölümden sonra da sürdürmek istemiş? Bütün bunları şöyle bir sayım döküme vursak ne ilginç sonuçlar çıkacak. Hayata ve ölüme dair ne ipuçları verecek bu taşlar.

Ama Topkapı'da olduğumuz unutulmasın, can pazarındayız. Burada yeşil servilere bakarak ölüme ve hayata dair yarı şair yarı filozof tavırları takınamayız. Dek durmak gerek. Alimallah ya bir yaya omzuna çarpıp düşebilir ya da bir araca kurban

olabiliriz. Burada bir meydan savaşı veriliyor. İnsanlar, ağaçlar, çiçekler, kediler, köpekler, araçlar, kimi alıp satarak, kimi kaçarken kimi kovalayarak, bir telaş, bir heyecan arasında koşuşturup duruyorlar.

Alt-üst geçidin betonları, çelik konstrüksiyonları, korkulukları, açılan, insan yutan temel çukurları, kaya delen makinaları, toprak ve taş taşıyan dev kamyonları, kompresör çığlıkları, toz, duman, motor sesi kanatlarını açtıkça açan bir akbaba gibi her yere hakim olmaya, her şeyi ürkütmeye çalışıyor.

Zaman geçer, yol bütün bu barakaları, işporta arabalarını silip süpürür.

Sadece araçların düzenli homurtusu duyulur buralarda.

Hayatın civcivli şamatası içinde köfte ekmek satanlar, limonatacılar, kapkaççılar, değnekçiler, sarhoşlar, uzun yol şoförleri, garibanlar dönüp de mezar taşlarına, tozlu yeşil servilere bakamaz.

Ölümü düşünmenin sırası değil çünkü.

Şurada, ileride, surların kemerli kapısının yanı başında, alt-üst geçidin iri gövdesinden, korkunç baskısından kurtulmuş, eski surların geniş ve sağlam, lakin artık ihtiyar gövdesi üzerinde kurulan pazar her şeyden ileri, her şeyden önemli.

Orada bir tezgâh kapabilmek önemli.

Çünkü "en alttakiler"in şehre giriş vizesi bir bakıma oradan geçiyor. Orada bir "gedik" var.

Surlardaki kemerli kapı ile vasıtaların geçtiği aralık arasında kalan bölgede her pazar günü bir "pazar" kuruluyor. Topkapı alt-üst geçidinin bütün yolları tutması üzerine insanlar karşıdan karşıya surların üzerinden yürüyerek gidip gelmeye başladılar. O günden sonra bu güzergâhın iki yanında işporta arabaları, yamru yumru tezgâhlar peyda oldu. Giderek kalabalıklaştı yol. Nerede hareket, orada bereket.. Eline üç beş parça satacak mal geçiren getirip bir köşede tezgâhını açınca bu "pazar" kendiliğinden ortaya çıktı.

Sonra genişledi.

Meşhur oldu.

Bir savaş veriliyor burada. Bu yaşlı sakız ağacının gölgesinde, yıpranmış harap surların üzerinde. İstanbul'u yeniden fethetmeye gelmiş kalabalıkların savaşı, dayanma her şeye rağmen var olma mücadelesi bu.

Meşhur oldu, çünkü temel ihtiyaç maddeleri dışında çok çeşitli mallar, hükümetin gümrük kapılarını aralaması ile ülkeye dolan her türlü eşya, bu arada parti malları, batan geminin malları, hırsızlık malları saçıldı ortalığa. Ortalık ana baba günü oldu.

Nasıl olmasın? Beş yüz liraya gömlek, yedi yüz elli liraya pantolon. İster yeni ister kullanılmış.

Her eve, her keseye hitap eden bir kolaylık getirdi "pazar". Kemerli sur kapısından İstanbul'a girmek gibi haşmetli arzuları terk ederek bu pazara dalıyorum.

Dalmak dile kolay. Gariptir, paẓarın girişini ve çıkışını kasetçiler tutmuş. Herhâlde gelenleri musiki ziyafeti ile karşılamak için olacak. Yanaşıyorum.

— En çok hangisi satıyor hemşerim?

— Sen istediğini söyle abi, bizde hepsi var..

— En çok hangi kasetlerin satıldığını öğrenmek istiyorum.

— Son haftalarda abi, işte Bergen var, Küçük Tülay var, Ceylan var, sonra Şekkure Uygun var, Yaşar Turan var..

— Hepsi arabesk mi bunların?

— Arabesk abi..

— Peki İbrahim'i geçti mi bunlar?

Beyaz dişlerini esmer yüzünde parlatarak gülüyor kasetçi;

— Ohooo... İbrahim'i geçecekler ha!.. Yok abi, yok.. "Gülüm benim" ezdi geçti bu yıl...

— Demek öyle, İbrahim yine başta...

— Ayıpsın abi. İbrahim bir, Orhan abimiz iki...

Kasetçiyle ahbaplığı ilerletiyoruz. Gazeteden geliyorum deyince etrafımızda bir halka peyda oluyor. Herkes İbrahim'den yana.

— Günde kaç kaset satıyorsun?

— Belli olmaz abi.

— Yahu bırak şimdi, zabıta değilim ben, çıtlat bakalım.

— Pazar günleri yüzü buluyor.

— Kaç para bir kaset?

— Bin kâğıt.

— Diğer günler, bu kadar satılmıyor mu?

— Belli olmaz dedik ya abi, ama ellinin altına düşerse ekmek yiyemeyiz.

Kaset pazarının genişliğine ve İbo'nun gücüne "pes" demeli artık.

Nereden geliyor bu? Televizyonun geçit vermediği, basındaki bazı okur yazar çevrelerin burun kıvırdığı İbrahim Tatlıses, nasıl böyle birden milyonların sevgilisi oluveriyor?

Radyodaki arkadaşlarla konuşuyoruz. Musikiyi biliyorlar, İbrahim'i tanıyorlar. Hasan Semercioğlu, bugün Türkiye'de "en iyi ses" olduğunu söylüyor. Bazıları katılmıyor bu görüşe, ama ben Hasan'ın değerlendirmesine inanıyorum.

İbrahim gerçekten de Anadolu toprağında esasen çok bol yetişen yüksek, berrak, âhenkli ve gür bir sese malik. Ancak sadece ses ile bu yere vardığı

söylenemez. Bazıları onu destekleyenleri öne alıyorlar. Ama bence İbrahim'in kendisi önemli, müziğe getirdiği tavrı, sahne hakimiyeti.

Bütün bunların ötesinde Anadolu insanının yüzlerce yıl öncesinden getirdiği "asli tavrı" yeniden gündeme getirmesi, akademik musiki çevrelerinin, radyonun, yontup yuvarlaklaştırdığı, terbiye ettiği, hatta fazla dikleşmesini önlediği meydan okuma tavrını temsil ediyor. Buna yeni yorumlar ekliyor.

Diyelim "Ayağında kundura" veya "Yoğurt koydum dolaba" türküleri. Bunlar radyolarımızda yıllar yılı "tekdüze" okunmuş türkülerdi. İbrahim bunların mahbesini kırdı, bir serazatlık içinde kalbinin sesini katarak okudu. Kendi delişmenliğini, civelekliğini, dikbaşlılığını koydu ortaya. Onu dinleyen geniş kalabalıklar bir konser salonunun dört duvarı arasında olmayı, kapalı mekânlarda bulunmayı, suspus oturmayı falan unuttular. Kırlara, yüce dağ başlarına, coşkun akan sulara yöneldiler. İbrahim kalabalıklara geldikleri yörelerin hasretini, bozulmamışlığını, safiyetini yüksek sesle terennüm etti ve karşılığını buldu.

Kendini "soğuk demirci, cahil, boynu bükük" yani onlardan biri diye takdim etti. Şehirdeki konumlarını kavrayarak arabeskin "kıralını" yaptı. Filmleri, giyimi, kuşamı, sözleri, türlü tutarsızlıkları ile kalabalıklara "tekabül" etti.

Adının sonradan "Pislik Ziya" olduğunu öğrendiğim kasetçi ikide bir yere tükürüyor. Benle konuşurken bile gözleri etrafta. Bir yandan satıyor, bir yandan kolluyor birilerini.

"Neden ona Pislik Ziya" diyorlar acaba? Öbür kasetçiler gülüyor. Zabıtaya, vergicilere, kontrollere, pazarcı mafyasına karşı bunca yıl o kadar kaç kovala oynamış ki, ikide bir yere tükürmek adetini peyda etmiş. "Tükürme lan, yeter artık" diyorlar ama nafile. Bu onda "tik" olmuş.

Kasetçilerin ilerisinde bir tezgâh var. Aslında "çakmaklara gaz" dolduran bir tezgâh. Ancak üzerindeki sigaralar dikkatimi çekiyor. Sadece "Bitlis ve Best" sigaraları var. Neden acaba? "Abi" diyor sigaracı, "Marlboro'nun havası kalmadı, e Bitlis de bulunmuyor her yerde, onun için bu ikisini satıyorum".

Surlardan sökülen taşlar, toz toprak yere bir karış oturmuş. Burası resmî bir pazar yeri olmadığı için Belediye tarafından çöpü alınmıyor. Naylonlar, kâğıtlar, yoğurt kapları, çer-çöp o kadar fazla ki.

Alıp götürürler diye tahta tezgâh kullanmıyorlar. Hem buralar akşamcı yatağı. Yakar ısınırlar, ateşinin karşısında da şaraplarını içerler. Nerede var nerede yok aramış bulmuşlar sanki. Hepsi de eski, paslı, yayı çemberi kalmamış, ayakları bile kırılmış karyola altları, somyalar üzerine mallarını yaymış. Ne kadar zavallı bir görünüşü var tezgâhların.

Daha çok "temel ihtiyaç maddeleri" sergileniyor. Giyecek, ayakkabı, iç çamaşırı, sabun, deterjan vb.

Son yıllarda ülkeyi Edirne'den Ardahan'a kadar saran "kot ve mont" modası bu pazarda da hakim unsur.

Kot pantolon kullanımı artık köylere kadar yaygınlaştı. Fitilli kadifeyi gerilere attı. Bir de saat bolluğu var. Her tür, her fiyatta saatler. Vapurlar dolusu saat girdi memlekete. Bu saatlere bakarken yıllar önce Sadri Alışık'ın rol aldığı bir reklam filmini hatırlıyorum.

Gümrükten bir iri bavul geçiriyordu Sadri. Gümrük memuru soruyor:

— Ne var bu bavulun içinde?

— Kuş yemi?

Şaşırıyor gümrük memuru, başını kaşıyor, sonra:

— Aç bakayım şunu?

Sadri kıvranıyor, imdat ister gibi bakıyor dört yanına, çaresiz açıyor kapağını, yüzlerce saatin parıltısı kaplıyor her yanı.

— Eeee, diyor gümrükçü, "Bu nasıl kuş yemi?"..

Aradan yıllar geçti, mevcut hükümetin uygulamaları sayesinde önceleri kaçakçılığı hayli marifet isteyen saatler gerçekten de kuş yemi gibi her köşebaşında satılır oldu.

Elektronik sanayinin ülkemize yansıyışı geniş çapta ilk bu "Hong Kong", "Çin", "Japon" menşeli uydurma saatlerle oldu diyebiliriz.

Tek kişinin bile zorla ilerleyebileceği, omuz omuza yürüyen kalabalığı yararak öbür başa doğru ilerliyorum. Alanlar da satanlar da İstanbul'un en "acemi"leri. İlk şu karşı garajlarda inmişler otobüsten. İlk bu pazarda mekân tutmaya çalışıyorlar.

Tozu, toprağı, kurumu, isi, hangi etten yapıldığı belli olmayan alışmamış mideleri hurdahaş edecek köfte ekmekleri yiyerek, boyalı limonataları içerek...

Pazara gölge eden asırlık sakız ağacına bakıyorum. İhtiyarlamış iyice. Naylon, kâğıt, karpuz kapuğu, çöp yiyerek dolaşan şehir keçilerine dönmüş. Yaprakları grileşmiş, yeşilden giderek uzaklaşmış. Bu gidişle fazla yaşamaz. Birden o yandan gelen bir ses etkiliyor beni. Biri yüksek sesle bir şeyler anlatıyor. Yaklaşıyorum. Bir kasetçi daha. Ama bu başka. Bu "Timurtaş Hoca"nın vaaz kasetlerini satıyor. Timurtaş Hoca Allah ne vermişse bağıra bağıra naklediyor kalabalığa. Asıp kesiyor. Hoca'nın kınından sıyrılmış kılıcı etraftakileri derin düşüncelere sevk ediyor. Bu kalabalığın ortasında, bu can pazarında ister istemez Allah'ı, Peygamber'i, ahiret gününü, hesaba çekilmeyi anımsıyorlar. Surdan içeri girdiklerinde karşılaşacakları şeyleri hayal ediyorlar. Timurtaş Hoca onları hem tehdit ediyor, hem uyarıyor hem de doğrusu destek veriyor. İçlerinde taşıdıkları güvenlik alanını genişletiyor, güçlerini tazeliyor. Hangi işin ucundan tutarlarsa "Ya Allah" deyip, ona dayanmayı düşünüyorlar. Çektikleri çilenin boşa gitmeyeceğine dair olan inançlarını tazeliyorlar. Yenişehirlinin kendilerine karşı tutumunu değerlendirip onlardan olan farklarının şuuruna varıyorlar.

Duvarın dibine çömelmiş, önüne yaydığı kâğıdın üzerine birkaç çift eski ayakkabı koymuş, sakalları bir haftalık uzamış, kara kuru bir ihtiyar görüyorum.

Dalıp gitmiş.

Ne kadar perişan, ne kadar çileli bir yüzü var.

Ne satacak akşama kadar? Ne kazanacak?

Kaç kişiyi doyuracak bu kazancı ile?

POŞA PAZARI

Bu yaz Erzincan'da çok garip bir "pazar" ile karşılaştım.

Bu yıllardan beri ilk oluyor. Her yaz sılayırahim kabilinden memlekete gider geliriz, böylesi ilk oluyor.

Efendim hepimiz biliriz ki, ülkemizde kökü eskilere varan bir "eskicilik" mesleği vardır.

Sokaklardan "eskiler alıyoooom" diye besteli haykırışlarla geçen eskici esnafı, çocukların, ev hanımlarının yakın dostudur. Sıkı pazarlıklarla artık modası geçmiş bir damatlık elbise takımı, bir çocuk karyolası, bir kırık çini soba devredilir gider bazen. Gidenlerin ardından bakakalır satan kişi. Maldan ziyade hatıralarından ayrılmıştır. Geçip giden yılların hüznü çöker üzerine, elindeki paraya bile bakamaz, gözleri buğulanır ve eskicinin uzayıp giden sesinin ardından hemen kapıyı kapatır.

Eskicilerin çokluk birer çarşıları olur. Bu çarşıların müşterileri olur. Yıkanıp tamir edilmiş, ütülenmiş, son gürlüğünü yaşayan elbiseler asılı durur dört

bir yanda. Ayakkabılara pençe yapılmıştır, pırıl pırıl boyalıdırlar. Bütün bu eşya alanların onurunu kırmayacak şekilde tazelenmiştir sanki.

Ama bazı mallar da vardır ki artık onu eskiciler bile almaz.

Ne kadar ucuza verirseniz verin, "Yaramaz abla" diyip bırakırlar. Eskicinin bile almayacağı bir kazağı, bir pantolonu gerisin geriye getirip dolaba koymak zül gelir ev kadınlarına. Hele bu "konfeksiyon" asrında. Yırtığın, yamalının görülmediği günlerde. Koyacak yer bulamazlar, her taraf dolup taşmış gibi olur, o eski ama bir türlü kıyılamayan şey sonunda çöpe atılır.

Gördüğüm "pazar" işte bu kabil mallardan oluşuyordu.

Sabahın çok erken saatleriydi.

Sanki her şey bir anda olup bitsin, kimseler görmesin diye bu erken saatlerde kurulmuştu.

Oldukça kalabalık toplanmıştı pazara. Satıcılar çokluk kadınlardı. Alıcılar da çokluk genç ameleler, ihtiyar kimsesiz kadınlar, uzak dağ köylerinden gelmiş çekingen tavırlı insanlar. 150 liraya gömlek, 50 liraya ayakkabı, 750 liraya takım elbise vardı.

Bütün tatil köylerinin "çok şükür" dolup taştığı, memlekette yokluk ve yoksulluğun olmadığı, "çok şükür" kuyrukların kalmadığını söyleyenler acaba bu pazarın sessiz sedasız, bir sabah kendiliğinden açılıverdiğini biliyorlar mı?

Sadece Topkapı'da, surların üzerinden, o tıkış tıkış yerde var olmak için didinen insanlardan ibaret değil bu kalabalıklar.

Erzincan gibi ülkenin küçük bir şehrinde de türemiş bulunuyor. Ne alırsan 500, ne alırsan 200, ne alırsan 50 liralık tezgâhları gezerken, bir anahtarlığa, bir traş makinasına, bir aynaya, tarağa, tornavidaya bakarken bütün bu pazarların, ne acılar taşıdığına, ne gözyaşları, ne hıçkırıklar taşıdığına şahit oluyorum sanki.

Artık surdan ineyim.

Şehre doğru giden biri "Vatan", öteki "Millet" olan caddelerden birini tutayım.

Bakayım şehir kendi dışında, ama yine de burnunun ucunda, yani yakasına yapışmış duran bu feryatlardan ne kadar haberli?

Ne kadar mustarip...

MİLLET CADDESİ

Anlamaz hayvan olan
İnsan olan anlar bizi
Ref edip ten cübbesin
Uryan olan anlar bizi...

Böyle demiş Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi. Kerâmet göstermiş, yıllar sonra olacakları sezmiş sanki.

Aksaray'da Murat Paşa Camii avlusundaki türbesine duvar duvara bir tuvalet yapılacağını, her gün, her gece genç ihtiyar sıkıştıkça bu duvara doğru defihacet edeceğini bilmiş besbelli.

Abdülbaki Gölpınarlı *Melâmîlik ve Melâmiler* (1931) adlı eserinde şeyhe dair mufassal malumat veriyor. Eğridirli zengin bir tüccarın oğlu olan şeyh, küçük yaşta İstanbul'a geliyor ve Halvetî meşayihinden Hakikizâde Osman Efendi'ye bağlanıyor. Sülukunu tamamladıktan sonra Aksaray'da "Gavsî Tekkesi" diye bilinen tekkeye şeyh oluyor.

Şimdiki Ziraat Bankası'nın bulunduğu yerde olan tekke, caddenin genişletildiği sırada yıkılıyor, efendinin kabri de yukarıda zikrettiğimiz Murat Paşa Ca-

mii avlusundaki türbeye naklediliyor. Bu "Oğlanlar Şeyhi" lakabı sürekli "muzır" çağrışımlar doğurmuş ve İbrahim Efendi'ye bilir bilmez isnatlar yapılmıştır. Konu hakkında Gölpınarlı Hoca şu açıklamayı getirmektedir: "İbrahim Efendi'ye ehl-i tarikin çoğu *Oğlan Şeyh* demeyip, *Olan* ve daha ziyade *Olanlar Şeyhi* derler. Ancak Şeyhî'nin Şakayık Zeyli'nden anlıyoruz ki bu lafzın esası Oğlan Şeyh'tir. Halifesi Sunullah Gaybî'nin *Sohbetnâme*'sinde: –sinnimiz altı ve sekiz iken ceddimiz Pîri hazretlerinin ilahiyatından hıfzettirirdi. Hatta bir gün,

Vârımı ol Hakk'a verdim gayrı vârım kalmadı

mısraını hıfzederken, "dedeciğim, bu dahi pîrin ilahisi midir?", dedim.

Ceddim dahi "belî oğulcuğum" dedikte, "acabâ kendinin vârı var mı idi ki, Hakk'a verdi" deyu sorduğumda, ceddim dahi "bu oğlancık şeyhtir" diye beni okşar idi. Oğlan şeyh tesmiyesinin bâis ve bâdî budur"– şeklinde geçmektedir.

Aslında çoğu yüklü bir devenin geçebileceği kadar geniş tutulmuş bulunan İstanbul sokaklarının, bir gün gelip de arabaların, kamyonların, otobüslerin hükümranlığı için genişletileceği "çağımız"ın icabı olarak düşünülmeliydi. Lakin her medeniyetin bir ritmi, her ritmin bir ölçüsü vardır. Bu ölçü zamana olduğu gibi mekâna da kullanım açısından bazı kıstaslar getirir.

Eski İstanbul'un yerleşim biçimi, sokakların ve binaların birbirine göre alacakları şekil, oran, bu ritmin

eseridir. Ahşap evlerin ortadan kalkması, eski mahallelerin kaybolması ile ölçülerin de ortadan kalktığını düşünmek abestir. Çünkü bu ölçüler insanların manevi dünyasında, kollektif alt şuurunda yine tevarüs ede ede barınmaktadır. "Nohut oda-bakla sofa"larda büyümüş nesillerin oturup kalkmaları, bir binaya doğru şöyle bir yürümeleri, bir ağacın gölgesine girerken durup dikilmeleri, herhangi bir şeyi ölçüp biçerken takındıkları tavır, altında hep bu ölçüden izler taşımaktadır.

Bizim insanımızı oldu bitti hep ürkütmüş olan "motor sesi", daha açıkçası mesela bir greyder, bir dozer, kendi mantığı ile bu develerin geçtiği sokaklara, yoğurtçu, simitçi, bozacı seslerinin duvarlarında izler bıraktığı tahta evlere saldırabilir. Onları yıkıp yerle bir edebilir. Geniş caddeler açabilir, ağaçları kesebilir. Açılan yollardan ekzoz dumanları arasında binlerce araç geçebilir, hatta bu yollara "raylı sistem" tatbik edilebilir. Bütün bu tatbikatlar Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi'nin benzeri bir şu kadar efendinin mezarlarını, türbelerini, mezar taşlarını yerinden yurdundan kaldırabilir. Hatta bir tuvaletle duvar duvara yeni bir türbe kondurabilir.

Ama bunlardan çok çok güçlü olan kaideleri, iç dünyalarımızda sürüp giden kıymetleri ortadan kaldıramaz. Bahis konusu ettiğimiz "ritmin ve ölçünün" en azından "dünya fâni ahret bâkî" düsturuna dayandığını silemez. Silemez çünkü bu iki alan birbirinden çok, ama çok farklı alanlardır.

Birine giren, öbürüne de palas pandıras daldığını zannetmesin.

Tanburi Cemil merhum için reva görülen bu işte. İsmini ancak bir tuvaletin üzerine yazabilmişiz. Kadirbilmezlik mi, laubalilik mi, cehalet mi... Ne dersiniz?
Yusuf Paşa Camii/Bahçesi, Aksaray (1986)

Aksaray Meydanı'ndaki bu türbeye dalıp gitmişim. Yanında bir de akmaz çeşme var. Tuvalet tarafının bir duvarı sokağa açılıyor. Garip bir tesadüf ile bu sokağın *Tanburî Cemil Sokağı* olduğunu görüyorum. Tanburî Cemil'in de adı yine tuvalet duvarına yazılı. Aslında buraya sokak bile denemez. Bir tarafı cami duvarı, öte yakada bir büfe, bir lokanta ve bir iş hanının yan cephesi uzanıyor. Ne ev kalmış ne ocak... Ne de Tanburî Cemil'den bir ince taksim.

Topkapı'dan, Aksaray'a kadar uzanan "Millet Caddesi"nin iki yanında, yeni inşa edilen kayda değer hiçbir bina yok. Yine eski yapı olarak yüzümüzü ağartacak bir Yüksek Öğretmen Okulu'nun yer yer mavi çinileri ile aydınlık gülümseyen, senelerdir bilinmez hangi sebeple "boş bekletilen" binası var.

Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Hakkı Dursun Yıldız, fakültesini bu binaya taşımak için çalmadık kapı bırakmadı. Büyük mücadele verdiğini biliyorum. Ama bir netice alamadı. Gönlüm bu güzelim binaya yine edebiyatçıların taşınmasını istiyor. O yüksek tavanlı sınıflarda, yeşilliklerle dolu bahçeye bakan genç insanların, ilk aşkları, ilk heyecanları peşinde yine şiirler karalamalarını, yine hüzünlü bakışlarla kendinden önce bu sıralarda oturanları düşünmelerini arzuluyorum. Belki onlar, evet ancak şairler, yaşadıkları mekânı hakkıyla değerlendirebilirler.

Yoksa madenî üst geçitleri şişine şişine "finanse" eden bankaların gölgesinde sürekli olarak o eciş bücüş mimari yükselecek. Büsbütün anlamsız hâle gelmiş, bir hisar misali caddeyi iki yandan kuşatmış olan iş hanları, oto galerileri, elektrikli ev eşyası satan mağazalar saltanatı sürecek.

Çeliğin ve betonun, gökdelenlerin ve tanrıtanımazlığın ritmi, onların ölçüsü ile şehre yüklenen; onu şurasından burasından bıçaklayan zihniyet; evet bu trafik düzenbazı, bu market manyağı Aksaray Meydanı'nı da kendine benzetmiş.

Laleli'ye doğru dönüp bakıyorum. Alt-üst geçidin hançeri yükselerek Çukurbostan'ın kalbine saplanıyor. O kadar ortaya çıkmış, o kadar mağrur bir şekilde "trafik" meselesini hallettiğini haykırmış ki, etrafında ne varsa suspus olup bir köşeye sinivermiş.

Aslında ahşap evler yıkıldı, yerlerine Laz müteahhitlerin becerisi ile apartmanlar kuruldu ama, İstanbul'a şöyle bir bakın, yine de o "ahşap ev ölçüsü" esas itibarı ile kalkmamıştır. "Apartman" yaptıranlar da olsa olsa yine eski bir konağın hacmini ve yükseltisini, minareler şehrinin kubbe ve camilerini nazarı itibare almışlardır. Bunu bile isteye yaptıklarını zannetmiyorum. Ama bakınca görüyorum ki, ahşap evlerden vazgeçenler "apartman"ları kurarken ölçülerini isteseler de terk edememişler.

Lakin bu alt-üst geçit öyle değil.

Bu alt-üst geçit çevresine tamamen yabancı. Çevresini yerle bir eden bir cesamete sahip. Hoyratlığı karşısında ancak susmak ve işlenen kabahat karşısında belki de Valide Camii gibi yere geçmek gerekiyor.

Aksaray Valide Camii avlu giriş kapısı önünde Nurettin Albayrak ile (1986). Foto: Safa Kaplan

Evet öyle. Meydanın eski hâlinden hatıralar taşıyan cami, bilhassa meydana bakan taraftaki kapısı ile bu utancın âbidesi gibi. Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan'ın 1871'de İtalyan mimarı Montani'ye yaptırdığı bu gotik-hint karışımı melez cami belki de böylece layığını buldu. O görkemli kapısı bütün haşmetini kaybetti. Yarı yarıya yere battı. Onun yerine Yeraltı Çarşısı'nın yer üstünde dikilen âbidevi havalandırma bacası yükseldi.

Bu alt-üst geçitlerin İstanbul ile oranı, çevre bağlantısı ancak yeni yapılan İSKİ binası gibi abullabut, ters piramit yığınların veya UFİ binası gibi ağzı gözü olmayan ejderhaların varlığı ile dengelenebilir. Bunun için de takdir edersiniz ki İstanbul'u baştan başa yıkmak ve yeniden yapmak gerekir. Eh *trafik* uğruna oluyor bu.

İSTANBUL: İŞ YERİ

Gerçekten İstanbul artık bir "*ikametgâh*" olmaktan çıktı.

Bilhassa İstanbul, yani Kadıköy ve Beyoğlu yakaları değil de asıl İstanbul. Yani "Sur içi".

Eminönü, Çemberlitaş, Sultanahmet, Çarşıkapı, Gedikpaşa, Cağaloğlu, Beyazıt, Laleli vb. gibi saymaya gerek görmediğimiz semtleri; ardından Kumkapı, Yenikapı, Haseki, Fındıkzade, Kocamustafapaşa, öbür yanda Süleymaniye, Şehzadebaşı, Fatih... Her neyse...

Bütün bu semtler sakinlerinin oturdukları evleri gözyaşları arasında terk etmelerinden sonra birer birer atölye, iş hanı, çarşı, pasaj, dükkân vb. ile doldu.

Böylece oturmak için yapılan evler, mahalleler iş yeri anlayışı için bir daha elden geçmek zorunda kaldı. Ama önceden kaydettik: sokaklardan eh işte ancak "yüklü bir deve" geçebilirdi. On tonluk Ford kamyonlar değil.

Sonra bu sokaklarda çocuklar oynardı, çember çevirir, ip atlardı. Ağaç gölgelerinde ihtiyarlar ikindi çayı

içerlerdi. Arabaların istilası başlayınca "en büyük sorun" *park yeri* oldu.

Sürekli *yıkım* gerekiyordu.

Sürekli *yıkım*.

Dokuz yüz otuzlarda, bilirsiniz arşiv vesikalarımız, eskimiştir, çürümüştür, işe yaramaz kaydıyla balya balya Bulgaristan'a hurda kâğıt niyeti ile satılmıştı. İşin vehametini görüp de o zamanlar ses çıkaramayanlar nasıl kahrolmuşsa, bu yıkım işleri devam ettiği günlerde, bazı evlerin, konakların, cami ve mescitlerin, ağaçların, mezarlıkların yıkımını görenler de öyle kahrolmuşlardır.

Şimdilerde o vesikaları nasıl arıyoruz? Nasıl "arşiv" için kolları sıvıyoruz, benzeri bir gayretle elde kalan "sivil mimari" örnekleri için de kısmen öyle bir gayret görülüyor. Hayfa, gidenler bir daha geri dönmüyor.

Doğrusu rahmetli Menderes'in 50'li yıllarda başlattığı "yıkım" önceleri çok alkışlandı. Hâlâ da onun açtığı caddelerde yürüyenler kendisini rahmetle anıyorlar. Ama İstanbul'un bir ikametgâh olmaktan çıkıp da bir *iş yeri* olması uğruna verilen emekler, dökülen gözyaşları, çekilen çileler aradan otuz yıl geçmeden "boşuna" noktasına geldi dayandı.

Belki de deneme yanılma metodu uygulandı bu ecdat yadigârı en güzel şehrimiz üzerinde.

Çünkü otuz yılda zar zor kotarılan iş yerleri, atölyeler, hanlar, çarşılar, o Tahtakale'ler, o Çarşıkapı'lar, o Sirkeci'ler, ayakkabıcılar, nakliyeciler, ambarlar, hâl

binaları, matbaalar, gazeteler vb... artık yerlerinden bir bir atılıyor. Atılıyor ve uzak İstanbullara doğru sürülüyorlar.

İstanbul bundan böyle güya *turistik* bir muhteva kazanıyor.

GECELER GÜZELDİR

Hem de nasıl!

Yaz güneşi bütün gün asfaltları, beton binaları kızdırmıştır. Tembel cami güvercinleri kuytuluklara sığınmıştır, serçe kuşları gagalarını açmış solumaktadır. Kalabalığın, trafiğin, iş gününün keşmekeşinden ter fışkırmaktadır. Ne boyalı limonatalar, ne soğuk meşrubat hararet kesmektedir.

Oysa Arap turistlerimiz İstanbul'a bir derin nefes almak, şöyle entarilerini rüzgârda savura savura biraz ferahlamak için akın ediyor. Petro-dolarlar uğruna "harf inkılabı" bile rafa kaldırıldı. Dükkânların tabelalarında, camekânlarda, her köşebaşında Arap'ı alışverişe kışkırtan bir not, bir ibare, bir yazı görülüyor.

Laleli otellerinde yer yok. Her taraf hıncahınç dolu. Yaz alışverişi bütün hızı ile sürüyor. Özal Hükümeti'nin ihracat-ithalat kolaylıkları, bavul turizmi uygulamaları, petro-dolara açılan kapıları piyasayı allak bullak etti. Şunca yılın *Hacıbozanoğulları* bile Laleli'deki o meşhur tatlıcı dükkânlarını

kapayıp, yerine bir konfeksiyon mağazası açtı. Millet turşuculuktan, fırıncılıktan, ayakkabıcılıktan, kahvecilikten vazgeçti. Yerli müşteriye, Türkçe konuşan kişiye dönüp bakılmaz oldu. Zaten Türk parası Çarşıkapı'dan Aksaray'a kadar caddenin iki yanında da üvey evlat muamelesi görüyor. Ne Koska'daki dükkânlar kaldı ne de o duvarlarında çalgıcı esnafının udları, kemençeleri asılı kahve. Migros bile yürüdü gitti.

Daha akşam ezanı okunmadan sokak aralarından, apartman boşluklarından, kahve köşelerinden, bodrumlardan, nerelerden geldiği belli olmayan bir esmer insanlar topluluğu, ellerinde naylon torbalar, çantalar, bavullar, yere serili altı naylon üstü çimento kâğıdı tezgâhlar ile sökün etti. Bütün Mardin yöresi köyleri, Cizre, Nusaybin, Urfa, Kilis, Antep, Antakya, Adana havalisi akın akın geliyordu. Bir miktar Arapça söktürene iş boldu. Yeter ki tezgâhını kurabilsin, bir köşebaşında zabıtayı kollayarak bir yer tutabilsin. Araba satacak mal mı yok?..

Yaz güneşi kızgın nefesini salıp gittiğinde, akşamın serinliği caddelere bir miktar çöktüğünde zavallı Arap, otelinden, odasından kendini dışarı atıyor. Atmasıyla birlikte yakasına yapışan, eteğinden çekiştiren, koluna girenin haddi hesabı yok.

Yapma çiçek, iç çamaşırı, kül tablası, şişe gibi görünüp bir yerine dokunduğunuzda birden "fırt" diye sigaralığa dönüşen viski şişeleri, plastik bebekler, üçüncü sınıf deri konfeksiyon, penyeler, bluzlar, Adidas taklidi çantalar, havlular, bir sürü inci bon-

cuk cinsinden kolyeler, ucuza alınabilmiş ne varsa, çay, Türkiş lokum, terlik, sim işlemeli taklit elbiseler, tespihler, namaz seccadeleri, Lakost havası verilmiş tişörtler, neler neler...

Çarşının iki yanındaki dükkânlar kepenklerini indirince, dar yaya kaldırımın iki yanında bu defa bu yeni işportacıların çarşısı kuruluyor. Genç, sırım gibi delikanlılardı çoğu. İçlerinde Orta Doğu kökenli olanlar da vardı. Kimi o semtte mekân tutan turizm şirketlerinde çalışıyor, kimi onların yakın akrabası idi.

12 Eylül sonrası şehre vaziyet eden asker menşeli belediye reisi, o dönemin sıkıyönetime dayalı uygulamaları, 12 Eylül öncesi şehrin her santimetrekaresini işgal etmiş olan işporta arabalarını, kaçak yapılardan bir kısmını, barakaları şehir tarihinde görülmemiş bir düzen, disiplin ve çabuklukla ortadan kaldırmış, yayalara hiç olmazsa rahat bir nefes aldırmıştı.

Mısır Çarşısı'nın ardına dizilmiş dükkânlar, Büyük Postane'ye yapışmış barakalar, Aksaray Meydanı'nın bir köşesini tutarak habis bir ur gibi büyümüş biracılar, Boğaz'ın iki yakasında her nasılsa bitivermiş çay bahçeleri bir bir temizlenmişti. Ancak 56 kişilik bir işçi kadrosu için açılan imtihana 3000 kişinin girdiği gerçeğini değiştirmiyordu bu uygulamalar.

İşsizlik, yedeğine "kolay kazanç", kanun boşluğu, köşeyi dönme, el altından çalışma gibi şimdi burada söz konusu edemeyeceğimiz bir sürü sebep

yüzünden İstanbul'a elleri cebinde sabahtan akşama sokakları arşınlayan bir sürü insan atıvermişti.

Bunlar işportacılığa derakap yeni bir çehre kazandırdılar. Üç tekerlekli arabalar gitti; el, kol, çantaları, yaramaz bir durum olduğunda hemen kapıp kaçıverecek kolay taşınır küçük tezgâhlar peyda oldu. Üç metrekarelik bir kalın naylon, üstüne çimento kâğıdından bir örtü, dört tarafından naylon iplerle sap yapılıp icabında kaldırıp omuza alınacak, icabında yere serilecek bir şekilde yeniden üretildi.

Mavi ceketli zabıtalar, zabıta arabaları yine peşlerindeydi ama sıkıyönetimin o ilk sıkı uygulamaları kalkmıştı.

Yeni işportacılar gözleri ve kulakları kirişte, en ufak bir kıpırdamada hep birlikte sürüler hâlinde, kimi malını omuzlayarak, kimi yerde sürükleyerek sokak aralarına dağılmaya, bir han bodrumuna, bir kahve ocağına, önceden belirlenmiş bir sığınağa çekilmeye alışmışlardı. Zabıtanın bu kovalamacası yaz gelince, Arap turistler sökün edince daha bir gevşiyordu. Öyle ya bir anlamda "turiste hizmet götürülüyordu". Bu arada varsın gecenin bir vaktinde şu garibanlar da biraz sebeplensinlerdi. Eminönü Belediyesi esasen işi bu bakımdan pek sıkı tutmayacaktı anlaşılan.

Geceler gerçekten güzeldi.

Arap turistlerin içine Bulgarlar, Rumenler, Yugoslavlar, Macar çingeneleri bile karışıyordu. Ama onlar asıl yukarılarda, Çarşıkapı çevresinde kurulan

"Yugo Pazarı"nda iş tutuyor, çokluk dericilerle iş görüyorlardı.

Bavul turizmi doğrusu en çok bu fukara Yugoslavlara yaradı. Aman Allahım, ne bulsalar götürüyorlar. En ucuzundan elbiseler, gömlekler, penyeler, ne bulurlarsa siyah naylon torbalara tıka basa doldurup, otobüsleri içine üst üste yığarak, alıp alıp gidiyorlardı. Bir bereket yağmaya başlamıştı garibanlar için. Varsın yağsın.

Saat on bire, on ikiye doğru ağır ağır tenhalık basıyordu. O zaman ver elini Yenikapı sahilleri.

BAHÇE SİNEMALARI ÖLDÜ, BAHÇE VİDEOLARI GELDİ

Sinemanın ülkemizdeki altın çağı diyebileceğimiz 1960-70 arası, hemen her şehrimizde olduğu gibi, İstanbul'un da pek çok yöresinde, kökü eskilere giden bahçe sinemaları pek revaçtaydı.

Bir torbacık kabak çekirdeği alınır, bir şişe gazoz açılır küçüğe, ailece gidilirdi sinemaya.

Bilhassa orta tabakanın en büyük eğlencesiydi. Delikanlılar kız kovalar, Zeki Müren en güzel şarkılarını okur, Türkan Şoray gözlerini süzer, o gece geç vakitlere kadar filmin etkisi devam ederdi. Bu bahçe sinemaları üzerine çok sözler söylenebilir, yitip giden dünyası için nostaljik tasvirler yapılabilir, sinema ile ülkede olup biten olaylar arasında münasebetler araştırılabilir. Ancak kısaca söylenecek sözlerin başında bahçe sinemalarının da *mahalle* ile birlikte anılmaları geliyor. Mahallenin yok oluşu ile mahalle kabadayısı, mahalle baskısı, mahalle mescidi, mahalle kahvesi, mahalle takımı, mahallenin gülü, mahallenin delisi vb. de yok oldu.

O kahveden çıkan gençler, o mahallenin gülünü takip ederlerdi. Ertesi günü yapacakları maçın tartışmasını on dakikalık aralarda sürdürürlerdi.

Analar çocuklarını çişe tutar, zeytinyağlı dolma tencereleri gelir, orlon kazakların örüldüğü şişler, makyaja yeni başlayan kızlar.

Ama ne mahalle takımının top koşturduğu arsa var şimdi ne de arsası dünya kadar para edecek bahçe sineması. Sattılar, yıktılar; civarında, üstünde, yanıbaşında yükselen ağaçları da söktüler.

Ne görüyoruz şimdi.

Yenikapı sahillerinde bir dizi gazino. Her gazinoda birkaç video. Her videonun önünde bir yığın seyirci.

Bu açık hava gazinoları eski bahçe sinemalarının yerini almış. Bir eksiği ile. Bahçe sinemalarında aileler otururdu, kızlı erkekli gruplar. Bu video bahçelerinde ise silme erkek dolu. Çoğu sokaklardan geliyor, han odalarından, izbe bodrumlardan, atölyelerden. Hışır bir kalabalık.

Hangi videonun önünde daha çok müşteri varsa o film iş yapıyor demek ki. Açıkça görmeniz mümkün. Videocularımız bunu istatistik hesapları ile anlayabilir, ona göre bir yol izleyebilirler.

Gündüzün kavurucu sıcakları çekip gittiğinde, yukarılarda iyi kötü Araplara bir iki parça mal satıldığında, kısa günün kârı üç beş kuruş kazanıldığında, gelip video seyretmek, soğuk bir kola açmak, iki çift laf etmek güzel değil mi?

Aynı "erkek kalabalığı" bütün gün Aksaray'dan Çarşıkapı'ya kadar olan mıntıkada mekân tuttuğundan; bu mıntıkanın çalışanları çokluk erkek olduğundan, şöyle sokakta durup baktığınızda caddeden geçenlerin onda dokuzu erkek olduğundan mıdır nedir, baştan başa "erkek"lere dönük dükkânlar, mağazalar açılıyor.

Yılların *Marmara Kıraathânesi* bile bu furyaya kaptırdı kendini. Yıkılıp pasaj yapıldı. Orada da "erkek" çeşidi satan konfeksiyoncular var.

Belki de bu semti bu kadar "erkek" havası sardığı için olacak sokakta dolaşan gençlerin üzerinden ağırlık akıyor. İki yana sallanarak, çokluk ayakkabılarının topuğuna basarak, göbeğine kadar açık gömlekleri içinden altın kolyelerini savurarak geçiyorlar. Doğu'nun ve Güneydoğu'nun esmerliği, İstanbul'un ortasında sağa sola fırlattığı sert bakışlar ile racon kesiyor.

HANGİ TERKİP?..

Tanpınar, "Eski İstanbul bir terkipti" diyor ve şöyle devam ediyor: "...Hususi bir yaşayış şekli, bütün hayata istikamet veren ve her dokunduğunu rahmanileştiren dinî bir kisve bu terkibin mucizesini yapıyordu. Gümrükten geçen her şey Müslümanlaşıyordu... Büyük orkestranın içinde münferit sazlar kendiliklerinden kaybolurdu. Çünkü asıl yayı çeken ve âhengi gösteren şeyler bizimdi. Bunlar şehrin kendisi, bizim olan mimarlık, bizim olan musiki ve hayat, nihayet hepsinin üzerinde dalgalanan, hepsini kendi içine alan, kendimize mahsus duygulanmaları, hüzünleri, neşeleriyle, hayalleriyle sadece bizim olan *zaman* ve *takvim*'di."

Laleli Camii bitişiğindeki Mimar Kemalettin'in yaptığı *Harikzedegân Apartmanları*'na bakıyorum. Şu günlerde bir faaliyettir gidiyor orada. Evler 20 yıl süre ile bir turizm şirketine kiralandı. Şirket burayı "beş yıldızlı otel" yapacak.

Mimar Kemalettin, bu son devir Türk mimarisinin son parıltısı, Laleli Camii'ne olanca hürmeti göstermiş.

Harikzedeğan Apartmanları RAMADA oteli olurken (Laleli) önde tahta perde önünde bendeniz, arkada Nurettin Albayrak (1986).

Onun dikdörtgen ve kavisli pencerelerinin oranını aynen uygulamış; hacim bakımından bir uyum sağlamış, hatta çatı katlarındaki yuvarlak pencereli çıkıntıları bile camide uygulanan unsurlardan almış. Alt kat dükkânları caminin altındaki kavisli bölmeleriyle uzanan vakıf çarşısının bir devamı gibi düşünmüş. Eskinin yanı başında, ihtiyaca uygun, küçük mekânda oldukça kalabalık bir nüfusu barındırabilecek, yangın geçirmiş ahaliye yardımcı olacak her tür tasarrufu gerçekleştirmiş. Laleli'de modern zamanlar için bir terkip numunesi oluşturmuş. En üst katın ortalarındaki aynaya "Yâ Hâfız" levhasını koymayı unutmamış.

Şimdi de az yukarılara çıkalım...

Kimya Fakültesi'nin o soğuk çehreli taş yığını bloklarını geçelim. Nasıl olmuş da Sedat Hakkı Eldem'in eseri Edebiyat Fakültesi'nin o görkemli çatısı altına böylesine bir soğuk nevalenin yapıştırılmasına imkân verilmiş. Edebiyat Fakültesi iri taş blok, yüksek sütunlarının kararttığı koridorları hariç, dış cephe itibarı ile bulunduğu alanı dolduran, hatta hakimiyetini tam mânası ile kuran, aşağıdan yukarıya doğru gelirken geleneksel mimarimize uyum sağlamış bir yapı olarak anılmaya değer. Hatta doğu cephesinde bugün Türkiyat Enstitüsü olarak kullanılan Hasan Paşa Medresesi ile zarif bir bileşim oluşturmuş. Medresenin önünde, nasılsa kesilmekten

Bir yanda Patrona Halil Hamamı, bir yanda şimdi Hat Sanatları Müzesi olarak restore edilen Beyazıt Medresesi, tam karşıda Simkeşhane Binası... Bu da Yeni Üniversite Kütüphanesi... Binanın tamamına bakmaya insan dayanamıyor. Öylesine bir mimari garabeti. (1986)

kurtulmuş bir yaşlı akasya her iki binanın çatılarını ince bir oya gibi birbirine birleştiriyor.

Gelgelelim fakültenin bitişiğindeki hamam olduğu gibi bırakılmış. Duvar taşları erimeye yüz tutmuş, kubbesinde hüda-yı nâbit haylandoslar, yabani incirler türemiş.

Daha sonra bir mimari garabeti ile karşılaşıyoruz. Bu yeni Üniversite Kütüphanesi binasıdır. Kafes tavukçuluğu yapılan çiftliklerden mi esinlenilmiş; yoksa çocukların oynaması için piyasaya sürülen plastik küplerle bir deneme mi yapılmış? Zaten on küsür yıl sürdü inşaatı. Dibinde su çıktı demişlerdi ve suyu bir türlü kesememişlerdi. Duvarlar, sıvalar çürüyecekti neredeyse. Yer yer döküldü, paslandı. Sonra utanma pazarı taşıdılar buraya. Caddeye karanlık kafesli, artık pencere demeye dil varmayacak camlarını çevirmiş, geleni geçeni korkutmak için dikilip duruyor arada. Ne kapısı belli, ne çatısı.

Bu binayı yapanlar hiç mi dönüp etraflarına bakmadılar? Bir yanında şimdi Hat Sanatları Müzesi, eskiden Belediye Kütüphanesi olan o şirin medrese, öbür yanında Patrona Halil Hamamı. Karşısında ise gümüş gibi pırıl pırıl Simkeşhane (Halk Kütüphanesi) Binası.

İşte bu mimari ortam içinde o ucube binayı var edenler, Tanpınar'ın "terkip" diye adlandırdığı vakıadan bihaber imişler. Üniversitelerin, camilerin, medreselerin, kütüphanelerin bulunduğu bir semtte, bir meydanın yanı başında bir kütüphane binası böyle

mi düşünülmeliydi? Taşınıp geldikleri Üniversite Kütüphanesi (eski Mekteb-i Kudat) binasını da görmemişler mi?

Görmemişlerdir. Hatta daha ileri gidebiliriz: Hani derler, "görmemişin bir oğlu olmuş çekmiş .....nü koparmış".

Bunun misali de Simkeşhane önünde yığılı duran sözüm ona "tarihî" sütun artıkları.

Yayaların yürüyebileceği, iyi kötü bir açık alan bulunmuş ya; hemen doldurulacak. Bu ne tarihe, ne insanlara, ne turistlere, ne göz zevkine uyan bir davranış. Bizantik unsurlardan çok az şey barındıran, oradaki konumları ile şu anda hiçbir sanat değeri taşımayan bu taş parçalarını, bu lobut mermerleri kim dikti acaba?

Dikti bile denemez, renk renk betonlarla, zorla tutturulmuş. Geride kalanlar şuraya buraya saçılmış.

Arkada duran pırıl pırıl Simkeşhane Binası, onun restorasyonu için çekilen bunca emek boşa gitmiş.

Bir Allah'ın kulu çıkar da bu moloz yığınını temizler oradan diye, dua ediyorum. Caddenin iki yanına üzerinde "Eminönü Merkez İlçe Belediyesi" yazan uzun mu uzun, beton mu beton, çirkin mi çirkin kalıpları yerleştiren zihniyet bilmem ki buna yanaşır mı?

Güya o kalıplar içinde çiçekler açacak, güya o kalıpların içinde açan çiçekler caddeyi güzelleştirecek.

Yahu, Sayın Tahir Aktaş'a bu akılları kim veriyor acaba? Yoksa kendi mi düşünüyor? Sanmıyorum.

Zaten dikilen çiçekler de yaz sıcağında kuruyup gitti. Geride leş gibi beton yığınları kaldı.

Eminönü Belediyesi, öncelikle bu beton fikrinden caymalıdır. "Hürriyet Meydanı"ndaki taşlar yeter de artar bile. Üstelik o meydanın "taş yığını" görüntüsünden kurtarılması için pek çok yerinin yeşertilmesi de alkışlanacak bir uygulama oldu. Umarız Sayın Tahir Aktaş, "Sultanahmet Meydanı"nda gösterdiği düzenleme çalışmalarının bir örneğini de "Hürriyet Meydanı" için gösterir.

Sayın Çelik Gülersoy televizyonda kendisiyle yapılan bir sohbette İstanbul'un geçmişten kalan bazı köşelerinin kurtarılması, aynen ve çevresi ile birlikte muhafaza edilmesi, onarılması, yeniden inşası için gerekli titizliğin gösterilmesini önemle vurguluyordu. –Bu "kurtarma" düşüncesine eğileceğiz–. Sadece bu kadar değil.

Gün geçmiyor ki İstanbul'da, yıkılan binaların veya zaten açık olan alanların üzerinde yeni bir bina yükselmesin. Peki bunlar ne olacak? Bunlar başıboş mu yükselecek? Sadece müteahhit/mimarların eline mi terk edilecek?

AĞAÇLARA, KAHVELERE VE KİTAPLARA DAİR

"Eski İstanbul'da mimarinin saltanatına rekabet eden bir başka güzellik varsa o da ağaçlardı. Fakat buna rekabet denilebilir mi? Doğrusu istenirse, ağaç, mimarimizin ve bütün hayatımızın en lütufkâr yardımcısıdır... Mimarlarımız daima eserlerinin yanı başında birkaç çınar veya serviyi eksik etmezlerdi; gür yaprağın tezadı onların en güzel terkiplerinden biriydi. Bazıları daha ileriye gider; cami veya medrese avlusunun hendesi cenneti ortasında, çınarın servinin yetişmesi, gülün açması sarmaşığın halkalanması için yer ayırırdı... Küçük, büyük her çeşmeyi iri gövdeli bir çınar yahut da servi beklerdi... Mimarın veya hayrat sahibinin diktiği ağacın büyüdüğünü görüp görmemesinin ehemmiyeti yoktu. Dikilmiş olduğunu bilmesi yeterdi. Bilirdi ki toprağa emanet edilmiş bir ağaç, mahalleye, semte, şehre, hatta cemiyete ve bütün bir imana emanet edilmiş bir değerdir".

Tanpınar'ın söz konusu ettiği "iman"ın ne kadar yerinde durduğuna etrafımızdaki ağaç varlığı şehadet edecektir.

Beyazıt Camii duvarına doğru yükselen o yalnız ıhlamur. Duvarın soğuk taşları üzerine yeşil yapraklarını sermiş, ısıtmış onu.. Mimaride ağacın yerini gösteren en güzel örneklerden biri... (1986)

Biz Topkapı'dan başlayan yolculuğumuzda "Millet Caddesi" boyunca ağaçlar gördük. Lakin bunlar boynu bükük, muzdarip ağaçlardı. "Bulvar"ın iki yanında sıraya geçmiş, hepsi askerî orta mektep çocukları gibi ense traşı olmuşlardı. Gövdeleri ile dalları arasındaki oran kaybolmuştu. İki yandaki yüksek apartmanların önünü örtmesinler diye garip bir biçimde budanarak cendereye alınmışlardı. Kimse bunlara çınar diyemezdi. O kadar terbiye edilmişlerdi ki birer top akasya hüviyetine girmişlerdi. Ölümü "şeb-i arus" diye karşılayan, bu dünyadan öbürüne belki de hayatta iken "ölmeden önce ölü-

nüz" fehvasınca geçmiş olan, mezarlıkla evini yan yana, kucak kucağa inşa eden insanımız servilere de şans tanıyordu. Servilerin koyu yeşil yükseltisi "uzun ince bir yol" gibi bize mezarlıklardan öteleri gösteriyordu. Mezarlıkları şehrin içinden sürüp çıkardığımız bize, uzak köşelere attığımız gibi, servilerin de kökünü kesmişiz. Ölümü hatırlatıyor diye servileri sevmeyenlerin işidir bu.

Evet, İstanbul'un ağaçları üç kişilik bir ordudur: *Çınar, servi, ıhlamur*. Hadi biz baharda buna *erguvanı* da katalım.

Dediğimiz gibi servinin nesli tükendi. Kenarda köşede kalan birkaç örnek ise üst dalları, yanı yöresi kurumuş, felçli ihtiyarlar gibi ölümü bekliyor.

Ihlamur galiba unutuldu. Artık dikilmiyor mu ne? Yoksa zor yetişir olduğunu göze alıp fırsat verilmiyor mu?

Beyazıt Camii'nin büyük cenaze merasimlerinde namaz kılınan tarafında, iki duvarının bitiştiği köşeye iyice yaklaşmış bir iri ıhlamur var. Taş duvarları yeşil pelerini ile örtmüş, onları ısıtmaya çalışan bir hâli var. Ağacı kendi keyfine bırakmışlar anlaşılan, o da duvarla uzun süren bir arkadaşlık kurmuş. Taşın yaprak ile izdivacı bu kadar güzel olabilir. Zıtlık diye bildiğimiz unsurların aslında bir bütünün parçaları olduğunu bu ıhlamura bakarak anlayabiliriz.

Benim aslında bu ağaç bahsinde söyleceklerim *kavak*a dair. Kavak. Hani şu Anadolu bozkırlarında, dere yatakları peşi sıra giden ağaç. Cinsi çoktur ya, servi, kavak en makbulü. Yine de İstanbul'a göre

İşte kavak... Kimya fakültesinin yanıbaşından uzanıvermiş... Sonra vazgeçip karşı kaldırıma geçmeye niyetlenmiş.. Bir "garip" görüntü kazanmış böylece. Kavağa da yazık... Bize de... (1986)

değil. Hele Kanada Kavağı türünden, odunluk diye yetiştirilenleri.

Bunlar çürük, iri ve çirkin yapraklı, dağınık dallı, eğri gövdeli, baharda pamukçuklarını sağa sola savurup etrafı kirleten, gövde ve dallarından yapışkan sıvılar akıtan ağaçlardır. Tek hünerleri var. Neredeyse sanayi kavağı diyeceğim. Kârlı, çabuk büyür, nesli bozuk bir ağaç.

Önüne gelen İstanbul sokaklarına bu kavaktan dikmeye başladı. Vatandaşı suçlamak yersiz. Bilen var, bilmeyen var. Ya bu işle ilgili olanlar!..

Aksaray Meydanı'ndan başlıyor bu kavak istilası. Kimden izin aldılarsa bazı dükkânlar, yaya kaldırımının ortasına sözüm ona XIX. asırda bahçe mimarisinde görülen o mahut fenerlerden dikmeye başladı. Hani Çelik Gülersoy bazı parklarımıza özel kalıplar döktürüp yaptırdı ya onlardan. Müessesenin önünü geceleri aydınlatacak ve bir hava basacak.

Kimileri de bu fenerler misali tutup kavak dikiyor dükkânın önüne. Yahu sen burayı ne bileyim Arapgir, Şebinkarahisar, Reşadiye Çarşısı mı sandın? Hadi esnafı geçelim. Ya okumuşlara ne demeli? Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleri içinde kaç kişi var çevrelerinde bitip giden ağaçlara dikkat eden? Olur olmaz yere dikmişler kavakları, belli ki Niğdeli veya Tokatlı hademeler dikmiş bunları. Sonra da en olmayacak yerinden budamışlar. Haydaaa... Ağaç diye bir garabet çıkmış ortaya. Kavağa da yazık, bizlere de. Dibine çer çöp atılan, araba çekilen bir "nesne" olmaktan çıkarabilsek ağaçları.

Beyazıt Meydanı'nda da sürüp gidiyor kavak âdeti. Hele Çarşıkapı'da iyice sıklaşıyor. Şimdilik daha fidan bunlar, yarın büyüyecekler. Hatta Çarşıkapı alt geçidinin önünde iki de söğüt var. Bunlara bakınca "Edirne'den Ardahan'a uçup giden" bir çift üveyik hatırlıyorum. Kim akıl etti söğüt dikmeyi? Orada Çarşıkapı ayakkabıcı esnafının ambar işlerini gören hamal taifesi var. Söğüt gölgesinde yatmış Anadolu çocukları. Garanti onlar dikmiştir diyorum.

Ecdat yadigârı ağaçları kese kese bitiremedik.

Birkaç yadigârı son anda kurtardılar da üzerine "Bu ağaç anıt eserdir" diye levhalar astılar. Ne mânaya geliyorsa.

Ağaçlara dikkat...

Derken, *Marmara Kıraathanesi*'nde "pasaj" oluverdi.

Eskiler, Beyazıt Meydanı'ndan tramvayların geçtiği günlerde o civar kahvelerini, bilhassa *Küllük* kahvesini çok anlatırlar. İşte zamanın yazar-çizerleri, öğretim görevlileri, hoşsohbet simaları gelirmiş. Ne güzel sohbetler olurmuş geceler boyu. Bu şöhretten olacak bir ara Marmara Kıraathanesi'nin yanındaki gençlerin devam ettiği açık hava kahvesine de "Küllük" adını takmışlardı.

Orası mutlaka bir "taklit" idi ama, *Marmara* "o sohbetler"in devam ettiği bir yerdi. Son dönemlerde Mükrimin Halil, Nuri Karahöyüklü, Ziya Nur, Erol Güngör vb. gibi hemen hepsi artık aramızdan çekilen simaların etrafında bir dinleyici halesi oluşmuştu. Marmara, kısa da olsa böyle bir dönemi yaşadı. Müzmin bekârlara, garibanlara, yarı filozof şairlere mekân oldu, yuva oldu. Civarda "mahalle" henüz yaşıyordu. Mahallenin ölümü ile Marmara da tarihe karıştı. Kahvenin renkli simalarından Hilmi Oflaz; "Ne söyleyen kaldı, ne dinleyen, elbette kapanacaktı" diye kısık gözlerinin ardındaki mahzun bakışları ile meseleyi özetliyor.

Gerçekten burada tarihî serüvenine girmeyi gerekli görmediğimiz bu kahve sohbetleri, şifahi eğitim yu-

vaları, oyunun ve kumarın ötesinde, akşamları biraz dinlenilen, bir dost yüzü, bir ahbap selamı arkasından gelen tatlı tartışmaları beraberinde götürdü.

Meselenin bir de iktisadi cephesi, alışveriş tarafı var. Koca Marmara Kıraathânesi'nin işletme giderleri, kâr zarar hesabı var. Enflasyon var. Konfeksiyonun, deri giyim eşyasının tatlı kârı var.

Marmara'nın kapanması ile olan "Marmaratör"lere oldu. Yuvasız kuşlar gibi etrafa dağıldılar. Bunlar kahvenin son sâlikleri idiler. Cadde üzerinde, herkese yakın bir mekân bulunamadı.

Ancak yine de *Çınaraltı*'nın varlığı içlerini ferahlatıyordu. Hiç olmazsa yazıları.

Çınaraltı diyoruz ya; aslında orada, altında önceleri bir klübe ve etrafında birkaç masası ile bir atkestanesi vardı. Kestane yine duruyor. İlerideki iki çınar da gelişti, serpildi. Açık hava kahvesi Üniversite'nin ve Sahaflar Çarşısı'nın bitişiğinde olduğu için müşterisi boldu. Eminönü Belediyesi Reisi Tahir Aktaş orayı şirin, güzel, bakımlı, temiz hâle getirdi. İyi de etti.

Yaz günlerinin kavurucu sıcaklarında nefes alınacak bir yer oldu. Özellikle üniversite gençliği Çınaraltı'na "takılmaya" başladı. Pazar günleri etrafında kurulan kitap sergileri, ayrı bir renk katıyor kahveye. Saat, fotoğraf makinası, teyp, antika, para, tesbih vb. gibi ufak tefek alıp satan bir esnaf zümresi de peyda oldu. Kartpostal koleksiyoncuları, pulcular, eski plak meraklıları gelip gidiyor.

Bir gelenek oluşur gider böyle. Beyazıt'ı özellikli kılacak bir unsur olur Çınaraltı. Şair Nihat Hayri Azamat'ın dediği gibi:

Ve bir solukta tutuklanarak
İçinden yeryüzünün aldın
Karanlıktı karanlıktır
Karanlığa karşı
Elinde bir kitapla
Sahaflardan
Çıktın
Şimdi
Çınaraltındaydın

"ERENLER"E DOĞRU

Sahaflara girince, gariptir kitaplardan önce bahçenin ortasındaki heykel dikkatimi çekiyor. Müteferrika İbrahim'in heykeli imiş. Niçin böyle sağlıksız, hatta sakat bir şekilde düşünmüşler İbrahim Efendi'yi? Yoksa şimdilerde kitap okuyanlara, okumayanların söylediği "fazla okuma üşütürsün" kelâm-ı kibarını hatırlatsın diye mi? Kimbilir? Ben yakıştıramıyorum İbrahim Efendi'ye bu heykeli. Bu kamburumsu, meczup görüntüyü...

Çarşının adı "Sahaflar Çarşısı" ama, sahaflık mesleği pek sürüyor denemez. Bir kere eski kitap sayısı azaldı. Çoğu üniversitelerde, kütüphanelerde, özel ellerde toplandı. Piyasaya giriş çıkışı eskisi gibi fazla değil. Ancak kitap meraklılarından birinin vefatı ile kadirbilmez mirasçıları merhumun kütüphanesini satışa çıkarırlarsa o zaman hareketli bir gün yaşanıyor çarşıda. Ayrıca yabancılar, bilhassa Japonlar, Almanlar, İtalyanlar, Amerikalılar ilgi gösteriyor. Pek çok yazmanın dışarıya çıktığı anlatılıyor. Eskiden Rusya'nın önderliğinde gelişen Türkoloji

çalışmaları yavaş yavaş Amerika'ya kaydı. Bizde ise Türkoloji'nin geçmişe nazaran zayıfladığı gözleniyor. Nerede o Türkiyat Enstitüsü'nün Köprülü zamanındaki dolup dolup boşalmaları. Ara sıra uğruyorum, tozlu camlar arkasında dizi dizi duran kitaplara bakıyorum. Kim bilir ne zamandan beri insan eli değmiyor onlara? Bakmayın siz ikide bir yerli yabancı Türkoloji Kongreleri toplandığına. Açıksözlülükle bu toplantıların ilmî çalışma bakımından pek bir şey ifade etmediğini söylemeye kimse yanaşmıyor. Dostlar alışverişte görsün diye, faaliyet olsun diye yapılıyor bütün bunlar.

Çarşıda esas itibarı ile alışverişe konu olan kitaplar çokluk öğrencilere dönük. Geriden yeni neşriyat geliyor. Kırtasiye satanlar da çoğunlukta. Çarşıya özellik katan dükkânlardan biri sahaflığı kadar şeyhliği ile bilinen *Muzaffer Ozak*'ın idi. Onun vefatı ile Sahaflar Çarşısı çok şey kaybetti denebilir. Yerli yabancı pek çok ziyaretçisi vardı. Hat sanatlarımızdan eski yazmalara, tasavvuf kültüründen musikiye kadar pek çok sahada Muzaffer Hoca geniş kültürü ile kendisine gelenlere yeni ufuklar açıyordu. Son zamanlarda *hat sanatı*na karşı bir ilgi uyandı. Esasen bu ilgiyi Kadıköy'de, Nişantaşı'nda sayıları hızla çoğalan antikacı dükkânları ile birlikte düşünmeliyiz. Bu dükkânların müşterileri levhalara, ünlü hattatların elinden çıkma yazılara karşı büyük bir alaka gösteriyor. Böylece iltifata tâbi marifet de gelişme kaydediyor. Galerilerde, resim sergilerinin peşi sıra hat sergileri açılıyor. Sahaflar Çarşısı'nda

da eski yeni levhalar satan dükkânlar var. Bunlardan biri *ebru* da satıyor. Böylece kitaplar azalırken, eski yazıya karşı garip bir şekilde rağbetin fazlalaştığı gözleniyor. Çeşmelerin "kurtarılması" gibi levhaların da "kurtarılması"nı takdirle karşılıyoruz.

Yeri gelmişken iki cümle ile bu "kurtarma"ya da değinmeliyim. Tarihî miras içinden "kurtarılan" şeyler çokluk müzelere kaldırılıyor. Bu "kurtarma" eylemi hayatımıza ait unsurların bir yerde artık hayatımızdan çıkarılması anlamına da geliyor. Taşınmaz mallar için yapılacak "kurtarma"ların ise topluma mâl edilmesi, hayata yeniden katılması beklenir. Gelgelelim "kurtarıcılar" bu çabaları karşılığı "kurtardıkları" şey üzerinde reklamdan başlayan bir "temellük" havası estiriyor. Bu da kurtarıcıların başka sahalardaki faaliyetlerini hatırlatıyor.

Sahafların Kapalıçarşı'ya açılan kapısından çıkıp "Yugo Pazarı"ndan geçiyorum. Yugoslav, Rumen, Bulgar, Macar, Polonyalı otobüsler sıra sıra dikiliyor. Bu "bavul turizmcileri" en çok deri eşyaya rağbet ediyor. Böylece dericiler, tıpkı halıcılar gibi gelişe gelişe diğer esnafı yerlerinden etmeye çabalıyor. Bir gün bakıyorsunuz eski bir ciğerci kepenkleri indirmiş, öbür gün bir fukara manav pes etmiş. Turizmin getirdikleri için söyleyeceklerimi ileriye, daha çok Sultanahmet yazılarına bırakarak, Çarşıkapı'dan geçip Çorlulu Ali Paşa Medresesi'ndeki *Erenler Kahvesi*'ne giriyorum.

Burası dediğimiz gibi bir medrese. Hücrelerin bir kısmı halıcı derici olmuş. Sıbyan Mektebi veya dershane olarak kullanıldığı söylenen geniş tek kubbeli

"Erenler"den çıkıp bu resmi çektirmişiz.
Soldan: Ali Bulaç, Nurettin Albayrak, Durali Yılmaz,
Mustafa Kutlu, Cumali Ünaldı, Beşir Ayvazoğlu.
Oturanlar soldan: Mustafa Uzun, Mustafa Ruhi Şirin,
İsmail Kara, Muhsin Mete.
(Fotoğrafı çeken: Ahmet Kot, 1986)

oda ise nargile kahvesi. İşletmeci burada oldukça emek çekti. Bahçeyi düzenledi, döşemeye tuğla renkli altıgen taşlar yerleştirdi. Şadırvanı boyadı, masayı, sandalyeyi yeniledi. İncirin, ayvanın, cevizin gölgesinde şirin bir mekân çıktı ortaya. Saçaklarda kumrular oynaşmaya başladı. Bitişikteki caminin ezan sesi kumruların sesine karıştı.

İstanbul'da bu medrese bahçelerinin garip bir sükûneti var. İşte burası. İki adım dışarıda trafikten, motor sesinden, korna gürültüsünden kıyametler koparken, kendinizi bu yeşillik gölgesine atıverince ses seda aniden kesiliyor.

Çemberlitaş, Çarşıkapı, Beyazıt civarında en iyi çay burada yapılıyor. Öyle her istenildiğinde getirilen cinsten değil. Çay demini alınca dağıtılıyor, bir daha demleninceye kadar. Eğer tiryaki iseniz benim gibi bekleyeceksiniz. Sabır gerek.

Sonra esnaftan nargile tiryakileri var. Ama kahveye özelliğini kazandıran sanıyorum buradaki genç sanatçılar grubu. Çeşitli düşünce ve inançtaki kişiler ve gruplar burada kendilerine bir yer buluyor. Aynı zamanda karşıt görüşlü arkadaşları ile tartışma, görüşme imkânına kavuşuyor.

Gün geçmiyor ki bir "dergi" kotarılmasın. Kapağına kadar her şeyi hazırlansın da son anda çıkamasın. Aylarca süren hayaller bir anda yıkılsın, yerine yenileri filiz versin. Genç umutlar burada pişiyor, kendini deniyor, sigaranın ve çayın gölgesinde serpilip gelişiyor. *Erenler Kahvesi* yeni olmasına rağmen, Çınaraltı'ndan sonra bu semtlerin genç deyimi ile "entel mekân"ı.

Kahvenin karşısında Kara Mustafa Paşa Medresesi yer alıyor. Burada öteden beri faaliyetlerini sürdüren *İstanbul Fetih Cemiyeti*, *Yahya Kemal Enstitüsü* ve *Kubbealtı Cemiyeti* var. Cemiyetin çalışmaları yaz tatili dışında devam ediyor, haftanın belli günlerinde konferanslar, cumartesileri ise musiki faslı var. Hat ve tezhip kursları da oldukça ilgi görüyor.

Ancak şurasını önemle vurgulamak istiyorum: Kubbealtı'nın kuruluşunda Türk edebiyatına, kültürüne emeği geçmiş pek çok yazar ve şair vardı. Nihad Sami Banarlı, Faruk Nafiz Çamlıbel, Orhan

Seyfi Orhon, Faruk Kadri Timurtaş, Tahsin Banguoğlu vb. gibi.

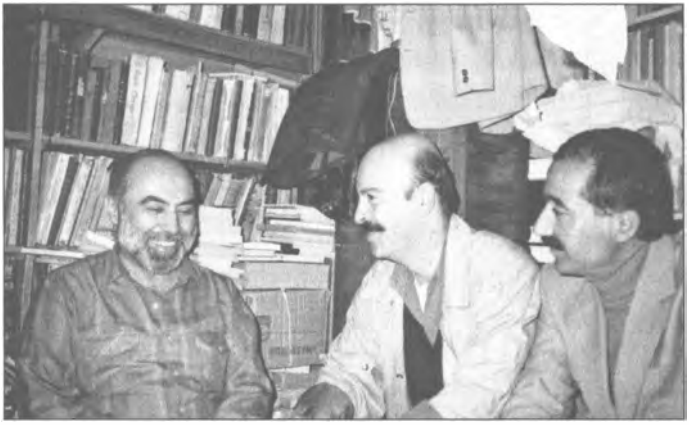
Bu yazar ve şairlerden bir kısmı vefat etti, bir kısmı da artık eser veremeyecek yaştalar. Gönül isterdi ki, bu feyizli çalışmalar geriden gelen genç nesillere devredilebilsin; o kubbelerin altından yeni şair ve yazarlar fışkırsın. Kubbealtı "muhafazakâr" bir cemiyet ve dergi olarak başarılı, ancak yeniye doğru açılmasını aynı oranda sürdürüyor denemez.

FASL-I ENDERUN

Beyazıt'tan, Sahaflar'dan geçip de *Beyaz Saray*'a uğramamış isek affola. Aslında kusur belki de bizden ziyade "Saray"da. Çünkü böyle bodrum katlarına kurulan saraylar ender bulunuyor, kolay görülmüyor. Pek tabii sözümüz düğün salonlarına, konfeksiyon pasajlarına değil, İstanbul'un belki de Türkiye'nin en ilginç kitapçılar çarşısına.

Beyaz Saray, son yıllarda şu veya bu sebeple İslâmiyet'e duyulan ilgi yüzünden ikide bir gündeme geliyor. Çünkü bu çarşıda daha çok halka dönük dinî kitap yayımlanıyor, satılıyor.

Çarşıda yer alan kitabevlerinden biri de *Enderun*. Enderun'un sahibi İsmail Bey ile sohbet ediyoruz. Beyaz Saray kitapçılığının hususiyetlerini soruyorum, şöyle cevaplıyor: "Beyazsaray kitapçılar çarşısında otuzdan fazla kitabevi veya yayınevi var. Bu rakam Türkiye'nin en büyük kitapçılar çarşısı sayılan Sahaflar Çarşısı'ndan fazladır. Şimdi rahatlıkla Türkiye'nin en büyük kitapçılar çarşısı Beyaz Saray'dır diyebiliriz.

Enderun Kitabevi sahibi İsmail Bey ile. Yanımızda Nurettin Albayrak (1986).

"Çarşıda yayın yapanların ortak hususiyetleri, dinî ve milli mahiyeti olan kitaplar yayımlamalarıdır. Büyük ölçüde *halk kitapları* diyebileceğimiz cinsten yayınlardır bunlar. İslâmiyet'le alakasını devam ettiren büyük kitleye hitap ederler. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında litograf tekniği ile dinî kitaplar basan *Şirket-i Mürettibiye, Şirket-i Sahafiye* cinsinden yayıncıların biraz daha modernleşmiş fakat arzu edilene henüz erişememiş devamları sayılabilir. Uzun zaman dinî eserden mahrum bırakılmış büyük kitlenin ihtiyacını şimdilik nisbeten karşılamaktadırlar."

Söz dönüp dolaşıp sonunda *Enderun*'a geliyor.

Kitabevi merhum *Mahiz İz* Hoca'nın teşvikleri ile 1969'da kurulmuş. Kuruluşa hemen hemen vaktini sahaflarda geçiren on arkadaş katılmış. Okuryazarların ara sıra uğrayacakları bir klasik sahaf

dükkânı düşünmüşler. Sonradan yeni ilmî neşriyatı bulundurmak, karınca kaderince bir miktar da yayın yapmak fikri doğmuş.

"Niçin Enderun ismini seçtiniz", diye soruyorum.

"Hatırladığım kadarıyla Enderun'un –isim babası demeyelim, tabir Batılıdır– kulağına ezanı *M. Ertuğrul Düzdağ* kardeşimiz okumuştur" diye cevaplıyor İsmail Bey. Sonra da bu adın hikmet-i vücudunu açıklıyor: "Biliyorsunuz tarihimizde Enderun din ü devlet'e hizmet için adam yetiştirmek üzere kurulan bir mektebin adı. Devlete uzun yıllar âlimler, sanatkârlar, devlet adamları yetiştirmiş. Yani bugün sıkıntısı çekilen insanlar. Gerçi o Enderun'la bizimkisini kıyaslamak mümkün değil, teeddüp ederiz. Ama gönül bu arzu ile hacca giden karıncaya benzemek istiyor"...

Önceleri Erenköy taraflarında oturduğum için Enderun'un "Cumartesi toplantıları"na katılamıyordum. İstanbul yakasına nakledince her cumartesi Enderun'a uğramak itiyadı bende de baş gösterdi.

Kitapçı dükkânında sürdürülen sohbetler ananesini devam ettiren bu müessese, gerçekten sahibi İsmail Bey'in ve oğullarının fedakâr, kadirşinas, güler yüzlü konukseverliğinin neticesidir.

Değişik düşüncede insanların katıldığı konuşmalarda zaman zaman sertleşen münakaşalar olursa da, alçak bir sehpada her zaman bulundurulması âdet olan tatlılar, işi sonunda tatlıya bağlar.

Ali İhsan Yurt Hoca'nın sandalyesi ayrılmıştır. Doğrusu bu sandalyeye oturmak her babayiğidin harcı

değildir. Fetva makamı gibi bir şey olması bir yana, Ali İhsan Bey'in iri cüssesi kadar göz doldurmak gerekir. Hoca, Türklük ve İslâmiyet konularında taviz vermez tutumu ile hemen her konuda sözü olan, yorumları olan, kendi kendini yetiştirmiş, ülkemizde ender bulunan simalardan biridir. İstanbul yapıları, semtleri, özellikle tekkeleri hakkında geniş malumatı olan Şinasi Bey gibisine her yerde rastlanılmaz. Ali Bey her zamanki şıklığı, nezaketi, İstanbul Türkçesi'nin o zarif letafeti içinde konuşur. Cengiz Bey çokluk "muhalefet cephesi"nde bulunmakta, kendisinin olmadığı zamanlarda "muhalefetin eksikliğinden" bahsedilmektedir. Muhittin Nalbantoğlu üstadımız daima ayakta, elinde bir kitap, gözlüklerinin üzerinden bakarak eserlerin ilk ve son baskılarını, genişletilmiş baskılarını, baskı tarihlerini cilt veya sayfa sayılarını sayıp döker. Ender bir hafıza, gerçek bir kitap hastası. Her akşam evine o kallavi çantası, yetmezse koltuklarının altında ciltlerle kitap ile döner. Efsanevi hâle gelen kütüphanesinin akıbeti merak konusudur.

Mehmet Şevket Eygi sohbetin en koyulaştığı sırada damlar. Çantasını herkese göstererek yere koyar, bütün bakışlar artık çantadadır. Biraz tadını çıkarır bunun. Sonra, "Şimdi hepinizin yüreğini hoplatacağım" diye, çantayı ağır ağır açar ve o gün sahaflar ve benzeri yerlerden aldığı kitapları, hatları bir bir çıkarmaya başlar. Eh, Enderun'da bulunanların ekserisi kitap düşkünü. Nefesler kesilir, bakışlar bulanıklaşır. Çıkarılan kitap elden ele geçer, fiyatı sorulur. Şevket

Bey keyiflenmiştir artık, bu keyfine ilaveler yaparak "çok ucuza" aldığını söyleyip milleti çatlatır.

Biri doktorasını vermiştir, birinin çocuğu olmuştur, biri hastalıktan şifa bulmuştur; hemen Seyidoğlu'nun baklavaları, şöbiyetleri sökün eder, arkasından Seyfettin gelir. Tatlılardan anlar Seyfettin.

Enderun'un çayı sürekli kaynar. Efendim, çay var, çay var. Orada her tür çay var. Seylan mı istersin, İran mı, İngiliz mi istersin! Eh bizim gibi çay meraklıları da var. İsmail Bey'in oğullara adeta tekke terbiyesi almışçasına hizmet ederler.

Bu hizmetin en takdire şayan olanı Ramazanlarda görülür. Ramazan'ın her cumartesi günü, Enderun'un önündeki açıklıkta İsmail Bey ahbaplara, o civarın garibanlarına, hatta yolcuya, yolda kalmışa, yani iftar edebilecek herkese yemek çıkartır.

İftara yakın saatlerde yere sofra kurulur, oruç sarhoşluğu altında sohbet koyulaşır, M. Şevket Eygi'nin eşsiz yemek kültürü içinden çıkıp gelen enfes yemek tarifeleri oruçluların hâlini duman eder.

Enderun'a ara sıra uğrayabilen nadir simalardan biri de *Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu*'dur. Bir türlü bir yere oturamaz Abdullah Bey. Sürekli şiir okur, arada bir "Ece Ayhan da büyük şair" diye ortaya söylenmiş bir söz işitirse köpürür, o zaman sesi yükselir, alnından ter damlamaya başlar ve Türk şiirininin, Divan şiirinin en bilinmeyen köşelerinden ezbere mısralar okuyarak muhatabını dize getirir. Müthiş bir kitap tutkunudur kendileri.

Enderun'a yerli yabancı ilim adamları, Türkologlar, kitap âşıkları uğramadan edemezler. Orada yazmalardan, müteferrika baskılarından, cönklerden, kitapçılık sanatlarından bahsedildiği kadar ilim ve kültüre müteallik her konudan konuşulur. Tabii arada bir dedikodu da yapılır. Şevket Bey bunun için Enderun'a "Darü'l-dedikodu" demektedir.

Ne Küllük kaldı demiştik önceleri ne de Marmara...

Ama Enderun duruyor işte.

Bir şeyler kalıyor yapılanlardan, yazılanlardan.

Biz de bunları yazıp çattık işte.

Geriye elbet bir hatıra kalacaktır.

Yarısı bizden, yarısı Enderun'dan...

KENDİ GİTMİŞ ADI KALMIŞ

Yağmur ince ince yağıyor...

Çemberlitaş baharatçılarının önünde durup karşıya, Atik Ali Paşa Medresesi'ne bakıyorum.

Giriş kapısının üzerinde birkaç tabela: "Anıtlar Derneği-İstanbul Şubesi". Sağ yanda "Milliyetçiler Derneği", sol yanda "Türkiye Muallimler Birliği".

Milliyetçiler Derneği'nin mermer tabelası oldukça küçük. Yazıların siyahı silinmiş, yağmurdan yaştan yıpranmış.

Yağmur Yayınları sahibi İsmail Dayı'nın –şimdilerde Balıkesir ANAP milletvekili– sözleri çınlıyor kulaklarımda. Bir vakitler dernekten el ayak çekilince, kim yapmışsa yapmış, tabelayı indirmiş oradan. Ercüment Konukman –ANAP İstanbul milletvekili şimdi, Prof.– ile birlikte bir gece tutup eski yerine çakmışlar. Gençlik günlerinin heyecanını birlikte yaşadıkları bu derneğin yok olmasına, kapısını açan olmasa da tabelasının indirilmesine gönülleri razı gelmemiş anlaşılan.

Tabela onların çaktığı yerde duruyor. Ya dernek... O her cumartesi heyecanla koşulan irfan yuvası... O nerede şimdi?

1952'de Demokratlar'ın iktidara gelişinin akabinde Ahmed Emin Yalman'a Malatya'da bir suikast yapılmış, bunun üzerine harekete geçen çeşitli mihraklar olaylardan "gericileri" yani Müslüman halkı sorumlu tutmuş, bazı dernek ve teşekküller kapatılmış, "gericilik" aleyhine yürütülen kampanyadan Milliyetçiler Derneği de nasibini almıştı. 22 Ocak 1953'te kapatıldı.

Kapatma kararına karşılık derneğin İstanbul şubesi Nurettin Topçu'nun kaleminden bir bildiri yayımladı. "Son Hadiseler ve Biz" başlıklı bildirinin tamamı, hocanın *Yarınki Türkiye* (3. bs. 1978) adlı eserinin baş kısmındadır. Nurettin Topçu bildirinin son kısmında şunları söylemektedir: "Bizim seksenden fazla şubemizin bulunması sizi hayretlere, biraz da telaşa düşürmüş. Hâlbuki bunda hayret edilecek ne var? Biz sade bir dernek değil, onun hayat ve kuvvet kaynağı olan Türk milletiyiz. Yarın sekiz yüz şubemiz de olabilir. Zira İstiklâl Savaşı'nı unuttunuz mu? İzleri üzerinde yürüdüğünüz ellerin ganimetlerini paylaştığı İstiklâl cihadımız yapılırken her köy, her kağnı, her minare cephelere nasıl uzanmıştı!.. İşte biz de öyleyiz, o köylerin çocuklarıyız, o kağnıların yetimleri, o minarelerin müminleriyiz..."

Ateşîn üslubu ile devam ediyor Topçu ve "...Allah'a söz verdik: Eğilmeyiz, dönmeyiz ve dimağımızdaki

son hücrenin hayatı bâkî kaldıkça bu mukaddes dâvadan vazgeçmeyiz" diye bitiriyor...

Hayatının son yıllarında yanında bulunmak şerefini taşıdığım bu yüksek seciyeli, ârif kişi gerçekten de son gününe kadar davasına sahip çıktı. Bu tutumu ile örnek bir ahlâk âbidesi olarak aramızdan geçip gitti...

Yağmur... İçimi tarifsiz kederler kaplıyor. Biliyorum. Artık ne dernek var ne de orada toplanan insanlar... Sadece bir tabela kalmış, yazıları silik, yıpranmış bir tabela...

Muallimler Birliği'nin yukarı odasında bir pencere açık kalmış. Rüzgârda ağır gıcırtılar ile sallanıyor. Kuşlar girip çıkıyor içeriye. Medresenin ağır ve açılmaz kapısını aralıyorum.

Aman Allahım... Bütün bir yakın tarih gömülü duruyor burada... Odaların her birinin kapısında bir tabela... Siyah zemin üzerine sarı yaldız ile yazılı...

Türkiye Harsî ve İçtimaî Araştırmalar Derneği. Türk Folklor-Halk Bilgisi Derneği. I. Kuruluş 1927. İkinci Kuruluş 1946. –Türkiye Muallimler Birliği Terbiye ve Meslek Rehberliği Merkezi.– Bilgi Mecmuası.

Odalardan birinin kapısı üzerinde "Musiki çalışmaları" diye yazıyor. Demek ki büsbütün hâli değil bu hücreler. Birileri yine bilinmeyen zamanlarda gelip burada tanburlarının, udlarının üzerine eğiliyorlar.

Şöyle ilerleyip tozlu camlardan içeriyi görmeye çalışıyorum. Büyük, kasvetli, karmakarışık eşyaların üst üste yığıldığı bir oda. Masalardan birinin üzerinde

bir ud yüzüstü kapanmış yatıyor. Kenarda köşede kitaplar, dağınık mecmualar, eski koltuklar, kırık sandalyeler. O sırada Anıtlar Derneği'nin –ki en bakımlı yer orası– tek müstahdemi yanaşıyor.

— Kimse yok mu burada, diyorum.

Yaşlı bir emekli öğretmenin kaldığını söylüyor. Kimsesiz bir öğretmen. Anlaşılan bir türbedar gibi bekliyor burasını. O da göçüp gidecek günün birinde. Zaten artık yıllardan beri açılmayan kapılar büsbütün kilitli kalacak.

Ve bir gün halıcılar mı olur, dericiler mi olur, turizmciler mi olur gelip istila edecekler burasını.

Birden Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nu hatırlıyorum.

Sonra D. Mehmet Doğan ile bir gün buraya gelişimizi, mahzenlerde eski "İş" mecmualarını karıştırmamızı...

Ziyaeddin Bey'in çok emeği geçmişti bu derneklere. İnsanlar gidiyor, işler kalıyor işte.

Yine bir güneşli günde rahmetli Ali Nihat Tarlan Hoca'nın Küçükbakkalköy yolu üzerindeki Kartallıköşk denilen evinde, bahçenin havadar bir köşesinde şahidi olduğum konuşmaları hatırlıyorum. "Tarlan" kartal mânasını taşıdığı için bu köşke o isim takılmıştı. Bahçe kapısı üzerinde de bir kartal heykeli vardı sanırım. O zamanlar kırlık bir alanın ortasında yalnız görünen bir evdi. Şimdilerde koca binalar yükseldi oralarda, çevre yolu genişledi, köşk aralarda sıkışıp kaldı.

Ziyaeddin Fahri Bey, Ali Nihad Bey, Galatasaray'dan emekli bir edebiyat hocası, bir yaşlı misafir masa-

nın çevresine oturmuşlardı. Ali Nihad Hoca çay meraklısı idi. Cam bir semaver kaynıyordu masada, sanıyorum İran'dan hediye gelmişti, yaman bir antika idi. Galatasaray'dan emekli edebiyat hocası sürekli anlatıyordu. Biz gençler şöyle geride oturmuş dinliyoruz. Ali Nihad Hoca ak ve uçları sivri bıyıkları ile oynayarak, ağızlığının ucundaki sigarasını tüttürerek –yaman bir sigara tiryakisi idi– güz güneşinin ısıttığı bahçeye dalmıştı. Ziyaeddin Bey, o sıralarda rahatsızdı, başını önüne eğmişti, uyukluyordu. Söz dönüp dolaşıp Peyami Safa'ya intikal etti. Öğle vakti gelip geçmişti. Tam bu sırada hizmetçi elinde bir tepsi ile göründü. Tepside çeşitli kurabiyeler, kanepeler vb. vardı. Tepsi masaya indi. Ziyaeddin Bey uyukladığı köşeden şöyle bir baktı tepsiye. O zamana kadar hiç konuşmamıştı. Birden gayrete geldi, dikildi.

— Yahu, dedi. Açlık mühim şeydir... Peyami bile açlıktan davayı sattı, haydi sofraya...

Ziyaeddin Bey'i son görüşüm olmuştu bu toplantı. Bir süre sonra vefat etti. Orada, "Türk Dilini Koruma ve Yükseltme Cemiyeti"nin toplantısında bulunduğumuzu neden sonra anlayacaktık. Bu Cemiyet battal boyda birkaç kitap da yayımlamıştı.

Bu medreseden çıkmalı artık. Hatıraların tortusundan sıyrılmalı. Karşıda Sinan Paşa Türbesi'nin haziresine doğru yürüyorum. Hayfa... orada da bir tabela duruyor: "İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Enstitüleri". Artık yeter... Hızla geçiyorum baharatçıların önünden. Çemberlitaş'a ulaşıyorum.

Otoparkın kalabalığı içinden başımı kaldırıp Çemberlitaş'ın son durumuna şöyle bir bakayım diyorum. Darüşşafaka'nın malı olan *Şafak* ve *İpek* sinemalarının bulunduğu iş hanının en üst katında bir fosforlu tabela gözlerimi alıyor. Kırmızı yazıyla bir baştan bir başa bütün hanın gövdesini kaplayan tabela şu: *Fem Dersanesi*. Fosforunun kırmızısını öyle bir parlatmış ki, orada, Çemberlitaş'ın bulunduğu açıklıkta hiçbir görsel malzeme kalmamış. Hepsini ezip geçmiş mübarek. Böylesine bir tarihî mekâna, böylesine bir tabelayı asan ticaret erbabına pes vallahi.

Bu sinemalar da –Şafak ve İpek– yakında kapanır herhâlde. Zaten televizyonun ve videonun baskısına dayanamayan pek çok salon yıkılıp pasaj yapıldı. Bunların da sonu yakındır. İş yapmadıklarını biliyorum. Soğuk, bakımsız, pis ve alabildiğine kasvetli salonları var. Neredeyse beş bin kişilik sinema, kırk elli kişilik seyirci ile yaşamaz ki. Bunları yeniden eski günlerine kavuşturmak neredeyse muhal geliyor bana. Belki belediyeler el atabilir. Kaliteli filmler getirir, konuşmalar, toplantılar düzenler, kültür haftaları yapar. Müsteciri zora sokmaz, kontrolü elinde tutar, açıkçası devlet desteği verir. Yoksa sinemamızın garip bir şekilde yükseliş kaydettiği bir dönemde kapanan salonlar karanlık bir tablo çizmeye devam edecek.

Az ileride ise eski Eminönü Kaymakamlığı binasının restore edilen parlak silueti yükseliyor. İnşaatın önündeki tabeladan buranın artık "Basın Müzesi" olduğunu anlıyoruz. Ne güzel! Onca çabalamadan sonra "basın" nihayet bir müzeye kavuşuyor.

Ancak şunu merak ediyorum.

Acaba bu müzeye "lotarya" için sarfedilen unsurlar da girecek mi? Basının çok uzun bir zamandan beri simgesi durumuna gelmiş olan *lotarya* birkaç örneği ile bu müzede yer almazsa, yazık olacak. Şu günlerde bile inşaatın önünde dikilip duran tahta perdelerde bunun güzel örnekleri var. "Kara Şimşek"ler falan. Sanıyorum müzenin yüzünü ağartacak en kıymetli parçalar bu unsurlar içinden çıkacaktır.

TÜRK OCAĞI

Sultan Mahmud Türbesi'nin bulunduğu tarafta bir hareketlilik var. Arabalar yanaşıyor, elleri kürekli adamlar girip çıkıyor.

Güz...

Yapraklarını mezar taşlarına doğru savuruyor.

Buradaki mezarların yüksekliği şaşırtıyor beni. Sanki taşlarını muhafaza etmek için yukarılara dikmişler gibime geliyor. Çok da süslü taşlar var; kimi denizci, kimi bestekâr isteyen mesleğine uygun motifler kullanmış olmalı. Dalgınlaştım iyicene. Herhâlde ölmeden önce yaptırmadılar bunları.

Epey zaman oluyor, burayı dolaşmıştık. Kimler vardı?.. Hafıza değil benimki, dün yediğimi unutuyorum neredeyse. Ama meşahirden çok kişinin yattığını biliyorum burada. Prens Sait Halim Paşa, Ziya Gökalp, İshak Sükûti...

Bakımsız bir yerdi. Koca demir kapıları yıllardır kimseye açılmıyordu. Ağaçlar, otlar basmıştı her yanı.

Şimdi temizleniyor... İşçiler çalışıyor, ağaçlar budanıyor..

Derken orada, mezarlarla ilgilenen başka insanlara da rastlıyorum. Nedir bu faaliyet?..

"Türk Ocağı" açılacakmış. Mezarlığın envanteri çıkarılıyor. Bazı yeni düzenlemeler yapılacakmış. Yan tarafta vakıf olarak kullanılan bazı boş daireler vardı, oraları kullanacaklar. Cahit Baltacı'yı aramalıyım. Girişte bir tabela gözüme çarptı: *İslâm Medeniyeti Vakfı*. Acaba bu tabela da öncekiler gibi boşlukta yüzüyor mu?.. Güzel bir dergi idi Cahit Bey'in çıkardığı. Devrinde iyi iş gördü. Sonraları tavsadı. Geçtiğimiz yıllarda Baltacı yeniden canlandırmak istemişti dergiyi ama yine yürümedi...

Ziya Gökalp'in mezar taşı ile karşı karşıyayız.

Özenli bir taş.

Diğer mezarlardan da ayrı duruyor.

Kitabesi şöyle:

Büyük mürşid Ziya Gökalp
Burada yatıyor. Öldüğü gün
milli matem günü oldu.
Türk Ocağı onun aziz vücudunu
kendisini yetiştirmekle mağrur
vatan toprağına, mübarek hatırasını
kendi kalbine gömdü. 25 Teşrinievvel

Taşı yaptıranlar, dinî herhangi bir unsura, hatta "Fatiha"ya gerek duymamışlar anlaşılan. Bir yanında alçacık taşlı bir mezar: Haydar Şekib-İstanbul İş Bankası Md. 1896-1925. Yanında: V. Sultan Mu-

rad torunu Şehzade Selahattin Kerimesi Damad O. Hamdi refikası Emine Atiye Sultan 1893-1978.

Demek *Türk Ocağı* burada faaliyete geçecek. İsabetli bir yer seçmişler. Ziya Gökalp'in mezarı ile baş başa kalmak yakışır ocağa. Gerçekten de Türkiye Cumhuriyeti'nin müesses nizamı Gökalp'in fikriyatına yaslanmıştır desek yanlış olmaz.

DİVANYOLU ERSOY HAN

Âkif'in soyadından ötürü bu Han'a, görmeden ısınmıştım. Şimdi bir taraftan da "hadi canım sen de" diyorum. Çünkü *Fikir ve Sanatta Hareket* mecmuası bu handaki dar pasajın içinde küçümen bir odada yayımlanıyordu. İlk 1968'de geldim oraya...

Yazdığım ilk hikâyeyi Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde hocam Orhan Okay'a vermiştim. Memlekette meşahir-i meçhûleden ve fakat talihsiz bir şekilde düşmüş bir zatın hâllerini anlatıyordum. Orhan Bey *Hareket*'e gönderdi. O da Nurettin Topçu'nun talebesi idi. Hikâyem beğenilmiş ve yayımlanmıştı. Beylik bir tabir ile: "Dünyalar benim oldu". Hareket camiasından gençlik fışkırıyordu o zaman. Nurettin Topçu Bey'in dinamizmi her temas edilen kimseye sirayet ediyordu.

Evet... O daracık koridor. Bir de Kemahlı çaycı.

Muzaffer Civelek'in Şebinkarahisar taraflarından olması. Ezel Erverdi'nin o müşfik, güven verici, heyecanlandırıcı hamleleri. Kanımızı kaynatan Ana-

Bu küçük odayı biz çıktıktan sonra kâğıtçı Hacı kiraladı. Hatırası için bu fotoğrafı çektirmişim (1986).

doluculuk havası. Remzi Oğuz Bey'in "Köy kadını" parçaları. Her neyse... İşte dediğim gibi küçümen bir oda idi. Bir duvarında boydan boya hasır asılı... Bir küçük tahta masa, alçak iskemleler...

Büyük salonlar, görkemli koltuklar, uzun mu uzun toplantı masaları, kravatlar, iri dosyalar, resmî tavırlı konuşmalar hep ürkütmüştür beni. *Hareket*'in bu mütevazı odasına ısınıvermiştim. Kendimde olan unsurları bulmuştum orada. Bu unsurların serpilip gelişeceği bir zemin, bir dost kucağı idi.

Zaten o yıllarda keyfiyetin hâlâ geçerli olduğu dönemler yaşanıyordu. Bu hususiyete dikkat eden,

Hareket Yayınları "Dergâh" adını aldıktan sonra çok yer değiştirdi. Hatırasına binaen bu fotoğrafı buraya koymaktan kendimi alamadım. Dergâh Yayınları'nın "Hamam Sokak"taki kuş yuvası gibi olan mekânının kapı önündeyiz. Soldan rahmetli Ziya Bakırcıoğlu, D. Mehmet Doğan, bendeniz askerden gelmişim, yanımda Durali Yılmaz ve sonra Veli Aras (1976)

sahip çıkan, saygıdeğer insanlar vardı. Kelle sayısı yapmıyorduk. İçimizi bir yoksulluk kaplamıştı daha.

O yıllarda sadece Divanyolu Ersoy Han'da değil, başka hanlarda da böyle küçük odalarda, tahta masaların başında, üçüncü hamur kâğıtlara basılacak ve fakat gerçekten bir kıymet ifade eden metinler üretiliyordu. Kuşe kâğıt mesela, hiç düşünülmüyordu. Hatta israf, bayağılık, görmemişlik gibi bir duygu uyandırıyordu.

Küçük tahta masalar gibi bu han odaları da sonradan terk edildi. Belki neşriyatımız Sultanahmet Camii avlusunda kurulan Kitap Fuarı'nı doldurup taştı ama, işte o günlerin keyfiyeti bir daha dönmemek üzere terk edip gitti bizi... Bu noktaya yeniden döneceğim.

İSTANBUL: DÜNYA ŞEHRİ

Başta Sayın Bedreddin Dalan olmak üzere pek çok resmî-gayrı resmî ağızdan, son günlerde duyar olduk. Efendim, İstanbul bir dünya şehridir. Haydaaa...

Yani ne demek bu? Hong Kong gibi bir şey mi? Yoksa New York gibi mi? Hem İstanbul dünya şehri oluyor da, ne bileyim Kayseri niçin olmuyor?

Bu "dünya şehri"nden kasıt, herkesin serbestçe gireceği, her isteyenin sahipleneceği şeklinde bir mâna mı ihtiva ediyor? Yoksa öteden beri "dünya vatandaşı" olmuş "uluslararası sermaye" kendine yeni bir mekân mı hazırlıyor? Bunca kredi, bunca gayret. Bir de "Beyrut" lafı dolaşıyor ortalıkta..

Kusura bakılmasın, biz "öküzün altında buzağı arama"ya alıştık neredeyse; çünkü öküz diye baktığımız şeylerin altından ne buzağılar çıktı.

Bir de hüsnüniyet kabilinden "turizm" için bütün bunlar diyoruz. Ama şu turizm denilen şeyin de altını bir eşelemek gerekmiyor mu? Üçüncü dünyanın kalkınma modelleri için enerji pompalayacak olan turizm, bizim için ne kadar uygun acaba?

Biz bir kere her adım başı Müslüman-Türk halkının *konukseverliğini* tekrar edip dururuz. Burası doğru da, konukseverlik herhâlde yemeği yiyip, hesabı misafire ödetmek değil.

Bizim daha orta mektep talebelerimiz bir yerde üç gazoz içseler hesabı ben vereceğim diye birbirlerine dayılanırlar. Kimilerince çok "feodal" bulunun bu usul, "Alman usulü" ile değiştirilmek isteniyor.

İşte turizmin ipuçlarından biri.

Arkadaş, bizim ahlâkımız, örfümüz, ananemiz, evimiz, sokağımız, dükkânımız, hissiyatımız misafiri "para ile ağırlamaya" müsait değil. Tam tersi. Biz misafiri yedirir, içirir, yatırır, giderken de "yahu belli olmaz, yol hâlidir" diyerek cebine birkaç kuruş "yol harçlığı" koyarak uğurlarız.

Şimdi birileri bıyık altından gülerek "Ohoooo, nerede o günler" diye aklınca makaraya alıyor bu sözleri. Alsınlar...

Yıllardır Avrupa'nın dört köşesinde ciğerlerinden kan kusarak şu memleketin "döviz ihtiyacını" ve kendi ekmek parasını kazanan insanlarımızın davranışlarını görmüyor musunuz? Onları, gurbet ellerden davet edip, günlerce ağırladıkları misafirlerini duymuyor musunuz? Bir Anadolu kasabasına düşmüş turistlere gösterilen aşırı ilgi nereden ileri geliyor? Sadece merak mı? Bu turistlere karşı halkın şuuraltında yatan duygu onların "yolcu veya garip" olduğu düşüncesidir.

Bu düşünce, bu âdet ve ananeler, bu örf pek tabii ki yıllardan beri şurasından burasından mıncıklandı,

örselendi, yara aldı. Ama sürüyor. Otelciliği şunca yıldan beri bir türlü beceremediği olmamız da bunu göstermiyor mu? Çünkü bizde geleneği yok bu işin. Eskiden otel işletenlerin büyük bir kısmı gayrimüslimler idi.

Diyeceğim şu: Esas itibarı ile misafirin para karşılığı ağırlanması demek olan turizmin bizde gerekli altyapısı yoktur. Bu altyapı pek tabii ki maddi unsurlar değil. Ahlâk, örf, gelenek, alışkanlık, psikoloji, ticari zihniyet vb. gibi şeyler. Misafirden murat esasen "Tanrı misafiri" kavramıdır. "Misafir bereketi ile beraber gelir" derler. Bunların kazanılması da bir millet için öyle bugünden yarına olur şeylerden değil. Hem neden olsun ki? Karşılıksız verme ahlâkını ne uğruna terk etmeye çalışıyoruz? Bundan daha yüce bir değer uğruna mı? Yoksa "kalkınma" uğruna mı? Hadi açık konuşalım: "hareket"i attık "döviz gelirleri"ni aldık. Eh ne de olsa "cari açık" kapanıyor, daha ne istenir ki?

Uygulamada iki tür tepki ile karşılaşıyoruz. Ya yine eski tutum ile doğru dürüst hizmet veremeden, adamların parasını alamadan elimizden kaçırıyoruz veya tam tersi "gavurun hesabını iyice görmek" için yağlı kazıklar hazırlıyoruz. Adamlar kazığı yiyince bir daha semtimize uğramıyorlar.

Bu açıdan bence turizmin "t"si tuvaletler değil. Daha önce gözden geçirilmesi gereken hususlar var.

Yine de işaret edilen yolda yürünmektedir. Turizme elverişli yerler "turistik" hâle getiriliyor. "Turistik"

olan her şey gerçek hüviyetini kaybediyor, sahte bir "eski" görüntü kazanıyor. "Turistik" unsurlar bu memleketin çocuklarına kapanıyor. Çünkü bu yıl olduğu gibi hesaplar "dolar üzerinden" görülüyor.

Bu babda söylenecek çok şey var.

Ama biz Sultanahmet'e geldik.

Sultanahmet, semt olarak İstanbul'un en tarihî, dolayısıyla en "turistik" yeri. Şuraya bir göz atalım.

SULTANAHMET'İN GÜLEN YÜZÜ

Eminönü Merkez İlçe Belediye Başkanı Tarih Aktaş buraya çok emek verdi. Ellerine sağlık, semtin yüzü güldü.

İstanbul'a on beş yıl önce ailece geldiğimizde iki sene Akbıyık'ta oturmuştuk. Buralar o yıllarda artık mahalle olmaktan çıkmıştı. Eski sakinleri terk etmişti evlerini. Anadolu'dan gelenler, aşağılarda Cankurtaran taraflarında oturanlar, iş yerleri istila etmişti. Bakımsızlık, perişanlık kol geziyordu. Sultanahmet Camii'nin etrafı tam bir harabe idi. Sarhoşların, esrarkeşlerin yatağı. Cezaevi'nin bu semtte olması da ayrı bir dehşet havası yaratıyordu. Alemdar Sineması henüz çalışıyordu ama, sinemaya gidecek ahali kalmamıştı. Alemdar Karakolu ayaktaydı. –Güzel, ahşap bir konaktı bu. Sanırım bir ara Talat Paşa oturmuş orada. Yıktılar geçenlerde. Hâlbuki korunabilir bir yapı idi–. Neyse, diyeceğim yüzüne bakılır hâli yoktu Sultanahmet'in.

Geçen yıllar içinde turizm ilerledi. Sultanahmet de civardaki birkaç sefil otel sayesinde "bitli turistle-

Sultanahmet Camii ve Meydan'ın alt başından Küçükayasofya'ya sapan sokak.
Ahşap ev ve sarmaşıklar, Hanımeli kokusu ve de sırtı dönük bendeniz (1986).

rin" mekânı olarak belirdi. Sonra sonra kıyısından köşesinden temizlenmeye başladı. Parka çekidüzen verildi. İslâm ülkeleri ile aramız düzeliyor, ara sıra konferanslar yapılıyor, konuklar Sultanahmet'e falan geliyorlar, eh etrafa şöyle bir bakmak gerek. Gerek, lakin para nerede, fon nerede? Nihayet belediyelerin gelirleri arttı, dış krediler bulundu, şu oldu, bu oldu, Sultanahmet semti de bütün İstanbul gibi yeniden ele alındı.

Öncelikle Firuzağa Camii önündeki mekânı söz konusu etmeliyim. Eski Roma hamamı kalıntısının olduğu yeri. Burada öğle tatillerinde yarım ekmek dönerlerini yiyen matbaacı çırakları "ayranına"

maç yaparlardı. Bu küçücük sahada. Sonra terleri kurumadan, yorgun argın ama en azından bir Fener-Galatasaray maçından çıkmış gibi mutlu Haidelberglerin, Frankenthallerin başına geçerlerdi.

Bu mekân çimenler, çiçekler süs havuzları ile yeniden düzenlendi. Divanyolu'ndan Sultanahmet'e bakanlar artık önlerinde temiz, tertipli bir görüntü bulacak.

Biliyorsunuz İbrahimpaşa Sarayı restore edilerek müze hâline getirildi. Müzelerle mumyaları hiç sevmem. Orada yerinden ve görevinden edilmiş eşyalar, boyunlarını bükmüş öksüz çocuklar gibi duruyor. Bir kısmı bana ebedi mahkum hissini verir. Müzelerin kasveti de hapishane. Ancak bu saray, hele baharın patladığı günlerde ziyaret ederseniz görülecek yer. İç avlusu, çiçekleri, ne bileyim her şeyi ile. Ama dedik ya müze oldu, demir parmaklıklar ile kaplandı dış yüzü, kocaman zincirler ve kilit. Ürkütücü.

Sarayı geçip biraz ilerlediniz mi, orada bir kahve göreceksiniz. Abdülbaki Gölpınarlı, *İsmail Maşukî*'nin mezarının –makam demek daha doğru, çünkü Maşukî yakındaki siyaset çeşmesinde şehit edildi– bu kahve içinde kaldığını bir yerlere kaydetmiş. Ben Prof. Hüsrev Hatemi'den duydum. Daha doğrusu bir gün "Hadi gidip İsmail Maşukî'nin mezarına bakalım" dedi. Sultanahmet Köftecisi'ne uğrayıp, irmik helvamızı da yedikten sonra kahveyi bulduk. Yâr-ı gârımız İsmail Kara da bizimle, elinde fotoğraf

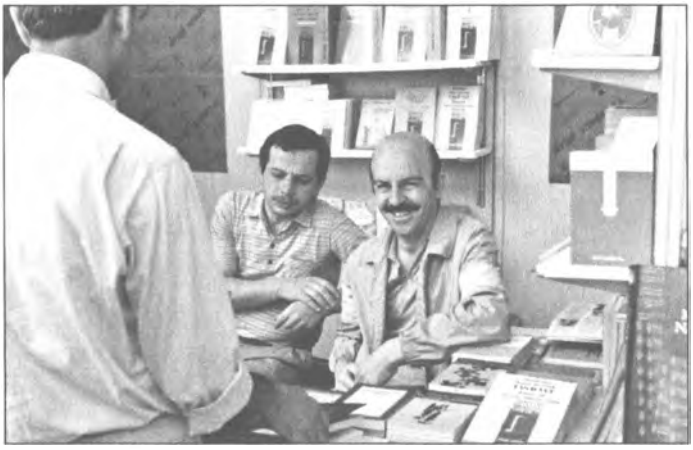
makinesi. Kahvedekiler şaşırdı önce, ama yaşlıca biri "Evet, var" dedi, "İşte şurada!". Gösterdiği yer kahve ocağının yanında kapalı bir pencere. Pencerenin üzerinde bir adamın zorla geçeceği bir boşluk. İsmail müşkilatla çıkıyor, oradan sesleniyor: "Burada"... Uzanıp bakıyorum. Bir ıhlamur ağacının dibinde, iyice çukura kaçmış, ama üzeri yeşil boya ile örtülü, etrafı paslı demir parmaklıklarla çevrili bir mezar taşı. İsmail fotoğraf çekiyor. Gün gelir bu mezar da gerekli ilgi ile meydanın tarihini zenginleştirir.

SULTANAHMET'TE RAMAZAN-DİNÎ YAYINLAR FUARI

Diyanet Vakfı'nın faaliyetleri içinde önemle üzerinde durulması gereken bir konu da, her yıl Ramazan ayında Sultanahmet Camii avlusunda düzenlediği "Dinî Yayınlar Fuarı". İç avluya kurulan "standlarda", temiz ve düzenli görünüşü ile –hele bu seneki fuarda o güzelim çiçekler nasıl bir ferahlık vermişti– bu fuar büyük bir ilgiye mazhar oluyor.

Daha doğrusu vatandaş Ramazan'dan Ramazan'a camilere gösterdiği alakayı gün geçtikçe artırıyor; Sultanahmet Camii bu feyizli ayın kalabalığından nasibini alıyor, fuar da bu arada görkemli kalabalıklara sahne oluyor. Kur'ân-ı Kerim'in "Oku" emri; Ramazan, cami ve kitap ile tekrarlanıyor.

Cami avlusunu dolduran çok sayıda yayınevinin sergilediği binlerce kitap ziyaretçilerin bir kısmında hayret, bir kısmında sevinç, bir kısmında şaşkınlık doğuruyor. Kimileri yayınevlerinin sayısı ile ülkemizdeki Müslümanlığın ulaştığı aşamaları, kimileri bununla "gericilerin" yükselişini, kimisi de okumanın ne kadar yaygınlaştığını düşünüyor.

Fuarda İsmail Kara ile Dergâh Yayınları'na ayrılan yerde başbaşa (1984)

Satılan kitaplar çokluk, Kur'ân-ı Kerim, ilmihal, tefsir, namaz hocası, dua kitapları vb. türü. Çok sayıda cildi olan, poşetlenen veya karton kutulara yerleştirilen "takım" kitaplar da kütüphane yaptıran okurlar tarafından tercih ediliyor. İki yıldır, "görüntülü" yayınlar video cihazları ile boy gösteriyor. Kitapla münasebeti fazla olmayan cemaat böylece ister istemez "ben okumasam da çocuklarım okur" kabilinden bazı kitapları ediniyor. Yayınevleri arasında "fuar münasebeti" ile rekabet oluşuyor. Bütün bunlar Sultanahmet Camii, İstanbul halkı için yeni, güzel, faydalı... Dışarıdan gelenlere sürpriz...

Ama beni Ramazan'da, Sultanahmet Camii'nde fuarın bu görkemli kalabalığından çok otobüslerle akın akın gelip, iftarı cami bahçesinde eden kadınlar topluluğu etkiliyor.

Gün yıkılıp gidiyor. Esmerin kızılı bir karanlık ağaçların gölgesi gibi çöküyor avluya. Bursa'dan Edirne'den, Kütahya'dan, Konya'dan memleketin dört bir köşesinden otobüslerle gelen beyaz başörtülü bir kadınlar ordusu caminin avlusunu istila ediyor. Cami ışıklandırma tertibatını yakıyor.

Kadınlar –çoğu ihtiyar– iftar için çayırların üzerinde öbek öbek oturup hazırlık yapıyor. Bu ışıklar altında, bu yeşil çimenler üzerinde, bu yüzlerce beyaz başörtüsü, bu dalgalandıkça papatya tarlalarını andıran görüntü.

İşte bu görülmeye değer...

TV'den arkadaşların bir kısmına bunu mutlaka çekmelisiniz diyorum. "Ramazan'da Sultanahmet" belgeseli sadece bu görüntüler yüzünden bir harika olabilir.

Bir de ezan okuyan müezzin var camide. İsmini hatırlayamadım şimdi. Ama döktürüyor. El ayak çekilip herkes huşu içinde iftar edeceği zaman tiz perdeden bir ses savruluyor minarelerden. O sırada ayakta olan turistler sadece. Onlar bile, dikkat ettim, sesten müthiş etkileniyor.

Ezan dalga dalga yayılıyor semalara, bahçede papatya tarlaları, öbek öbek insanlar iftar ediyorlar.

Birkaç yıldır yayıldı bu. Önceleri yoktu. İç turizmin bir görüntüsü, Ramazan münasebeti ile yapılan bir organizasyon. Bilhassa kadın mevlidhanlar, hatipler örgütlüyor bu işi. Mukabeleye gittikleri evlerin cemaatini ayarlıyorlar. Otobüs işletmeleri ile ortak

çalışanları bile var. Teşkilatçı bir millet şu bizim milletimiz. Bir vesile ile bu hafız hanımlardan birkaçını tanıdım, doğrusu pes vallahi. Ramazan'dan sonra Ürgüp'e, Kıbrıs'a gezi düzenleyenler de var.

Şehir içi turları yapılıyor. Eyüp Sultan'dan başlıyorlar. Ziyaret yerlerini, camileri, Yuşa Tepesi'ni, yatırları dolaşıyorlar. İstanbul'dan Edirne'ye, Konya'ya, Bursa'ya gidiliyor. Böylece ömürlerinde hiç yalnız başlarına dışarı çıkmamış analar, ihtiyarlar; ahret bacılarının eteklerine yapışarak, hayretten gözleri bir karış açık bu yeni turizm organizasyonundan nasiplerini alıyor.

Hele Kadir Gecesi...

Kadir Gecesi dil ile tarifi imkânsız bir manzara oluşturuyor.

Caminin avlusu akşamdan dolmaya başlıyor. Gece yarısına doğru bütün iç ve dış avlu dolduğu gibi, Sultanahmet Meydanı'nda iğne atsan düşecek yer kalmamacasına tıklım tıklım bir kalabalık oluşuyor. Seyyar dönercilerden, karpuz satanlara; sucudan, seccade satanlara, namazlık bulamayanlara kâğıt satanlara, gün bu gün deyip yankesiciliğe çıkanlara, zabıtalara, polislere, ağlayan çocuklara, şaşkın turistlere, taşradan gelmiş, kalabalığı görünce dili bir karış açıkta kalmış kimselere, her tür, her cins insanlara rastlıyorsunuz. Ramazan birkaç yıldır yaz mevsimine denk geldiği için teravih namazından sonra da dağılmıyor kalabalık. Sabah namazına kadar bekliyor. Bulabildikleri yerde, yönlerini kıb-

Yine fuardayız. İsmet Özel "Valdo"yu imzalıyor. (1988)

leye dönüp bütün gece namaz kılıyorlar. TV'deki arkadaşların aramakla bulamayacakları görüntü zenginliği bu gecede yaşanıyor Sultanahmet'te.

Kemiyet itibarı ile kitapta da, kalabalıkta da artış var. Doğru. Ama keyfiyet... Onca kitabın içinde nitelik olarak yükselme... Burada durmalı işte... İyimser değilim. Çünkü bir memleket bütün olarak görülmeli, at gözlüğü takmamalı. Bütçemiz de artıyor biliyorsunuz. Enerji üretimi, enerji tüketimi artıyor. Şehirlerin nüfusu artıyor. Sanayileşme artıyor. Bunun sonucu korkarım kapitalizmin istediği "Tüketim Toplumu" olacağız.

Ben bütün bu unsurların oluşturduğu manzara karşısında; yani kitabın, caminin, bazılarını endişeye sevk eden imam-hatip liselerinin, sakalın, başörtü-

sünün ötesinde *ahlâk*a bakıyorum. Memleketin genel ahlâkına. Mantıken bu "artış"ların ahlâkı düzeltmesi, en azından bir iyileşme istidadı göstermesi gerekmez mi?

Her neyse...

Yürüdüğümüz yoldan uzaklaştık, ayaklarımız yerden kesildi. Oysa dolaşa dolaşa Sultanahmet Camii'nin ardına kadar gelmişiz. Bakın orada güzel bir çarşı –Arasta– yapıldı. Halıcılar taşındı içine... Şimdilik biraz tenhaca, ama dolar, ileride kalabalık ve işlek bir ticaret merkezi olur burası.

Garip şey...

Caminin avlusu ve içi insanımıza; dışı ve çevresi turizme doğru gidiyor. Bu çarşı da turistlere hitap edecek anlaşılan. Turizm ile camilerin arasında kurulan ilişki kimbilir daha ne kadar zaman çetrefil yapısını koruyacak? Şadırvanda abdest alan şu sakallı dede, karşısına sere serpe uzanmış mini şortlu sarışın kıza "lâhavle" çekerek şöyle bir bakıp, gözlerini öne indirecek. Cami kapılarında, avlularda, cemaatin namaz kıldığı hasırların üzerinde "diyar-ı küfr"den gelmiş nisa taifesi salınıp duracak...

YEŞİL KONAK'TAN SOĞUKÇEŞME SOKAĞI'NA

Şimdi Yeşil Konak diye bilinen ve özellikle turizme dönük bir otel olarak işletilen bina, birkaç yıl öncesine kadar içinde baykuşların yuva yaptığı bir harabe hâlinde idi.

Sonra Çelik Gülersoy el attı oraya. Kısa zamanda aslına uygun olarak yeniden yapıldı konak. Bahçesine bir camekânlı çayhane kuruldu. Bitişiğindeki medrese de restore ediliyor.

Bu binaya özellik kazandıran sadece o sevimli dış görünüş değil. İçinin döşemesi ve tezyinatı da mümkün olabildiğince aslına uygun tutulmaya çalışılmış. Mesela duvarlarda asılı tablolar, hatlar, gravürler hep orijinal. Yerdeki halılar Hereke, Bünyan cinsinden. Koltuk, sehpa, konsol, duvar aynası, lavabo, perdeler... Evet, perdeler özel dokuma. Avizeler hakeza.

Lakin fiyatlar... İşte onu sormayın.

Yahu kardeşim, kendi memleketimizin yenilenmiş bir binasına şöyle bir geceliğine misafir olamaz mıyız? O dekor içinde şöyle az şekerli kahvelerimizi

höpürdetemeyecek miyiz? Dolar üzerinden hesap yapanlar kıs kıs gülüyor.

Ben bu Yeşil Konak'ta yatamasam da içimi ferah tutuyorum. Çünkü büyük bir faydası daha oldu bu restorasyonun. Konağın bitişiğindeki bir sahabe kabri vardı. Abdurrahman Şâmî Türbesi. Bu arada orası da ele alındı ve konağın müştemilatıyla birlikte yapılıverdi. Çelik Bey, konuşma ve yazılarında "elde olanın hiç olmazsa bir kısmını kurtarma" noktasından hareket ettiğini vurguluyor. Bu "kurtarma" faaliyetinin turizme dönük olmasında da şimdilik şaşılacak bir şey yok. Çünkü zaman zaman Çamlıca Tepesi gibi vatandaşı da içine alan projeler uygulanıyor.

"Kurtarılmış" bir çeşme de Yerebatan Sarayı'nın hemen yanı başında. Doğrusu bu "kurtarma" faaliyetlerini alkışlamalı. Böylece olur olmaz yerlerde çar çur edilen paralar bir nebze yerini buluyor. Ama "kurtarılan" çeşme olunca iş biraz değişiyor.

Bir çeşmenin asıl unsuru ne mermeri, ne kitabesi, ne cesameti, ne tezyinatıdır.

Çeşmenin asıl unsuru "su"dur.

Suyu akmayan bir çeşme kadar insanı hüzünlendiren ne vardır? Çocuksuz bir anne, yapraksız bir ağaç, artık şiir söyleyemeyen gerçek bir şair gibi.

Çeşmeleri kurtarıyoruz. Ama lütfen suyunu da akıtalım. Bunun için gereken ne ise o yapılsın. Koca İstanbul şehrinde vatandaşın yaz kış "su, su" diye inlediği, bırakın umuma açık çeşmeleri evinde bir

damla suyu hasretle beklediği unutulmuyor. Böylece mesele gün yüzüne çıkmış olacak. İstanbul'u suya kavuşturmakla eş anlamlı çeşmeleri "kurtarmak". Yoksa içinde namaz kılınmayan bir cami inşa etmeye benzer bu. Bazıları camilerin mimari yapılarına, yazılarına, çevre düzenlemesine vb. hayran hayran bakabilirler. Ama biz istiyoruz ki o camiye girelim ve cemaatle namaz kılalım.

ŞENLİK MERAKI

Ülkemizde son yıllarda sayıları hızla artan "festival ve şenlik"lerden artık haberdar olmayan kalmadı gibi.

Çünkü Şereflikoçhisar "Tuz Şenliği", Diyarbakır "Karpuz Festivali", bir beldenin "Baston Festivali" her yıl tekrar ediliyor.

Her şehir veya kasaba bu yoldan kendi varlığını duyurmak istiyor. Ayrıca işin turistik ehemmiyeti de var.

Festivallerde öncelikle artistler, şarkıcı, türkücüler boy gösteriyor; varlıkları ile yapılan şenliğe "renk" katıyorlar. Eh, olabilir, olmalı da. Ama bunun ötesinde festivalin "kültürel" ehemmiyetinden de söz ediliyor, işin sadece bir eğlence olmadığı yetkililerce sık sık dile getiriliyor.

Sultanahmet'te de iki yıldır bir "şenlik" düzenleniyor.

Ayasofya ile havuzlu park arasında kalan taş döşeli açıklığa kuruluyor şenliğin otağı. Cankurtaran aha-

lisi yaz sıcağına aldırmayıp zeytinyağlı dolmalarını, kuru köftelerini sabahtan hazırlayıp cümbür cemaat gelip o taşların ortasına oturuyor. Tepede güneş, yer kapmanın telaşı, kalabalık, geçmek bilmeyen saatler, nihayet ilk şarkıcı arz-ı endam ediyor.

Zaman ilerledikçe seyirciler de coşuyor, sahneye fırlayanlar, yerinde oynayanlar, bir cümbüştür gidiyor.

Şenlik süresince davul zurna sesleri ezan seslerine karışıyor.

Bütün bunlar derbederlikten kurtularak daha bir düzenli hâle getirilebilir. Ne bileyim, o meydana sıralar konabilir, tenteler kurulabilir, birtakım kolaylık getirici organizasyonlara gidilebilir.

Lakin benim diyeceğim işin bu eğlence yanı değil.

Mademki Sultanahmet gibi bir tarih ve kültür hazinesinin ortasındayız. O zaman bu şenlik "kültür ağırlıklı" olmalı değil mi?

Şenlik süresince bazı kesimler bir şarkıcının hangi gün sahneye çıkacağını beklerken; bazı kesimler de bilmem ne salonlarında yapılacak bir ilmî semineri, bir konferansı, bir açık oturumu beklemeli. Sultanahmet'in tarihî ve kültürel varlığı halka anlatılmalı. Bu mirasın nasıl değerlendirileceği, nasıl ele alınacağı, nasıl kullanılacağı tartışılmalı. Belki bir yarışma tertip edilmeli.

Sultanahmet şenliği ülkemizin en ücra köşelerinde yapılan festivallere benzememeli en azından. Daha bir doyurucu, daha bir görkemli olmalı.

SOĞUKÇEŞME SOKAĞI

Yaparsın, yapamazsın diye bazı çevrelerce sürdürülen tartışmalar bir yana, Çelik Gülersoy Soğukçeşme Sokağı'nı da tamamlayıp hizmete açtı. Yeşilli, sarılı, pembeli, görenlerde "kremalı pastaları" hatırlatan evleri ile sokak; oturulan, yaşanan bir yer olmaktan çıktı da, neredeyse seyredilen bir yer hüviyetine büründü. İnsan değil dokunmaya, bakmaya kıyamıyor. Burada ancak fotoğraf çekilir.

Çelik Bey yıllarca İstanbul hakkında yazılan, yapılan, çizilen kitap, dergi, broşür, gravür, resim vb. gibi unsurları toplayıp burada bir de "İstanbul Kitaplığı" açtı. Bu konuda kendisi şöyle diyor: "İstanbul'da ve dünyada pek çok kitaplık var. Ama bir şehri özel olarak ele alan yok. Biz İstanbul için bunu yapmış bulunuyoruz. Tarih boyunca üç imparatorluğa başkentlik eden bu şehir, her zaman dünya çapında bir ilginin merkezi olmuş. Bu yüzden hakkında sayısız eser yazılmış. Acıdır ki bu sayısız eserlerden Türkçeye çevrilenlerin sayısı 15-20'yi geçmiyor. Birinci aşama olarak ben, bunları önce toplamaya çalıştım. Buraya yerleştirmiş olduğum koleksiyon otuz yıllık çabala-

rımın ürünü. Dünyada epeyce nadir bir koleksiyon. Kitaplık bu aşamada, eserleri araştırıcıların hizmetine sunma amacıyla kuruldu. İkinci aşama olarak bunları Türk diline kazandırmak gerekir. Böyle bir girişimin tabii ki hiçbir ticari şansı yok. Fakat bir kültür görevi olarak bunu yapmak gerekir. Kurduğum vakıf ile bunu da ileride yapabileceğimi sanıyorum."

Kitaplık; Roma, Bizans dönemi, Osmanlı tarihleri, seyahatnameler, hatıralar, biyografiler, etüdler, güzel sanatlar, belediye konuları, İstanbul rehberleri, Türkiye rehberleri ve edebiyatta İstanbul gibi bölümlerden oluşuyor. Mikrofilm ve fotokopi donanımı hazırlanmakta. Okumak için bir ücret gerekmeyecek, ancak mikrofilm ve fotokopi hizmetlerinden ücret alınacak. Kitaplık elli bin kitabı alacak kapasitede, ancak şimdilik dört bin kitap var. İstanbul konusunda kitapların fazla olmaması bunu doğuruyor, hatta böyle kitapların bir kısmı ancak müzayedelere girilerek temin edilebiliyor.

Çelik Bey bu hususta şöyle diyor: "Burada şu anda yer alan eserlerin değeri bir milyar lirayı aşmakta. Böylece bu kitaplığa en büyük bağışı şimdilik ben yapmış bulunuyorum."

Kitaplığın dekorasyonu da ayrı bir konu. Camların kenarlarına sedirler yerleştirilmiş, duvarlarda ünlü hattatlarımızın yazıları, kıymetli İstanbul tabloları, gravürler bulunuyor. Kitapların muhafaza edildiği dolaplar bile orijinal.

İstanbul Kitaplığı dışında diğer evler turizme dönük pansiyon olarak kullanılıyor. Bir Bizans Sarnıcı

"taverna" şekline sokulmuş... Sokağı süsleyecek çiçekler, sarmaşıklar, ev aralarında minik çeşmeler, kameriyeler ihmal edilmemiş.

Sırtını Topkapı Sarayı'nın duvarlarına vermiş, önüne Ayasofya'yı almış bu sokak, tarihî çevre içinde bugün "mümkün olan" yerine oturtulmuştur.

Sadece eski binaların onarılmasında değil, bazı yeni binaların inşaatında da kayda değer mimari hususiyetler canlanıyor. Orada Soğukçeşme Sokağı yükselirken, beri yanda Üskübî İbrahim Ağa Camii karşısında bir Özel İdare Binası yapıldı. Başbakanlık Arşivi için inşa edilen külliye şeklindeki binalar topluluğunun mimarını tebrik etmeli. Böyle bir çevre içinde, ona ters düşmeyecek; eskiyi sürdürmese de, ona aykırı olmadan yenilenecek bir mimari içimizi ferahlatıyor. Arşivlerimize gereken ehemmiyetin verilmesi üzerine harekete geçilip böylesine bir binanın Sultanahmet semtine oturtulması "tarih", "kültür" ve "mimari" meselelerinde dünden daha başka noktalara gelindiğine işaret eder mi dersiniz?

Hadi size karar vermeniz için bir kolaylık daha göstereyim.

Özel İdare Binası'nın karşısındaki Üskübî İbrahim Ağa Camii bitişiğindeki "sebil" de onarıldı.

Söylenildiğine göre gerçekten bir *sebil* olacakmış. Yani sürekli ücretsiz su, bayramlarda kandillerde şerbet dağıtılacak. Belki de İstanbul'da ilk olarak böyle bir geleneğin yeniden başlatılması gerçekleşecek. Bizden dilemesi; yapanlara yaşatanlara hayır duâ...

SON DURAK

Soğukçeşme Sokağı'nın aşağıya, Gülhane'ye doğru inen tatlı meylinden kendimi alamıyorum. Belki de bu sokak bütün şatafatına ve çekiciliğine rağmen netice itibarı ile bir "turistik" yer hâlini almış olduğundan artık bana itici geliyor.

Gülhane Parkı'ndan darbuka sesleri yükseliyor. "Düm tek"lerin bazıları, buralara kadar düşüyor.

Bu kısacık İstanbul seyahati, Topkapı'dan başlayıp Topkapı (Sarayı'nda) da bitecekti. Hesap etmemiş olsam da tabii bir yürüyüşün sonu olacaktı bu.

Nitekim gele gele sarayın (müzenin) kapısına kadar ulaştık. Bir türlü içeri girmek, bu saraydan (müzeden) bahsetmek gelmedi içimden. Dedim ya, müzeleri sevmem.

Kelebek koleksiyonlarını,

Doldurulmuş kuşları,

Akvaryum balıklarını,

Tarihin karanlıklarını getiriyor hep.

Oysa pastırma yazının güneşini terk etmeye hiç niyetli değilim.

Üstelik Gülhane'nin de son günleri. Gidip "halkımız"ın dinlendiği şu mekânı bir kere daha göreyim.

Yazın uzak İstanbullar'dan kalkan belediye otobüsleri yolcularını burada bırakır.

Salkım saçak otobüslerdir bunlar. Bol çocuklu Anadolu aileleri, ehramdan, çarşaftan çıkmış kızarık yüzlü tazeler, etrafa şaşkın şaşkın bakan ihtiyar nineler, başı takkeli dedeler, sele sepet günün erken saatlerinde gelip bir ağaç altı kapmaya çalışırlar.

Biraz gölge, biraz serinlik, hısım akraba ile bir nebze yarenlik, açık havada bir çay. Dünya nimetlerinin seçilmişleri bunlar. Çünkü uzak İstanbullar'da oturanların böyle gezmelere falan ayıracak zamanları yok. Onlar geçim derdinde. Bir pazar Gülhane'ye gitmek. Ohoooo, müthiş bir şey.

Palazlarını, kilimlerini seriyorlar. Sele sepet açılıyor. Etraf tıkış tıkış. Vatan haritası buraya serilmiş hep. Bütün ferahlığa rağmen yine de kimileri diken üstündedir. Öyle ya, vur patlasın çal oynasın, bir havadır gidiyor. Ayılar, çingeneler, darbukalar, cümbüşler, el altında gezinen içki şişeleri, çer çöp, tuvalet kuyruğu... –Dedim de aklıma geldi. Yahu yazıktır bu vatan evlatlarına. Yaz sıcağında, o kalabalık arasında sıkışan nisa taifesi ne yapsın orada? Bir şehir ahalisi gelmiş yığılmış. Var yok iki küçük tuvalet. Pek tabii uzun kuyruklar oluşuyor. Medet ey Bedreddin Dalan–.

Kimisi zenbilini dibine oturduğu heykelin bir ucuna asmış, kimisi sırtını verip yatmış. Bu parklara hey-

keller dikerek vatandaşın heykel ile münasebetini geliştireceğini zannedenler lütfen ayak diremekten vazgeçsinler. Metazori olmuyor bu. Tıpkı bir zamanlar mekteplerde mandolin öğretmeye kalkışılması gibi.

Sonra hayvanat bahçesine uğranıyor hâliyle. Hiçbir ülkede bu kadar bakımsız, bu kadar eskimiş, bu kadar zavallı bir hayvanat bahçesi yoktur herhâlde.

Dışkı kokusu dünyayı tutuyor. Bitli akbabalar, kel maymunlar, ihtiyar tilkiler, tüyleri dökülmüş ayılar vb.

Yine de "halkımız" için seyirlerin en büyüğü. Çocukları gezdirmek bahanesi ile bir yeni gelin; kimbilir Şavşat'tan mı gelmiş, Çemişgezekten mi? Asılıyor kaynatasının yanında kocasının koluna. Eh artık şehir yerinin gelini oldu ya, bu kadarı da hoş görülsün. Oğlan sıkıntıyla "peki" diyor. Bebeleri elinden tutup bazen omuzları üzerine alarak, kalabalığın arasından bir maymun, bir sincap görmeye çabalıyorlar. O taze gelinin boynunu eğip bükerek dünyanın en saf, en masum bakışları ile hayvanlara bakışı...

Gün akşamlıdır, denilmiş.

İkindi serini de gelip geçiyor. Yemekler yenmiş, çaylar içilmiş... Dönülecek. O otobüs karmaşasında bir yer kapmaya bakılacak.

Kadın erkek, çoluk çocuk her gelen arabaya hep birden saldıracak. "Halkımız" bu şehir yerlerinin "töre"sine bir türlü akıl erdiremese de, dağ başında kalırız, arabayı kaçırırız korkusu ile canını dişine takıp kendini içeri atmaya çalışacak.

Gezmenin bir adı da "yorgunluk".

Ne güzel uyuyor bu yaz gününün Gülhane gezisine.

Ama olsun. İşte bir hafta sonu geçirildi.

Kimileri için Bodrum, Marmaris, Ege'nin ve Marmara'nın cennet köşeleri, yurdumuzun doğal zenginlikleri, pırıl pırıl otel ve motelleri, "Mavi tur"ları, yetmezse Avrupa, Uzak Doğu turları, kimileri için tek çıkış yolu: Gülhane...

Gülhane yazımızın başında söz konusu ettiğimiz "Topkapı Pazarı"nın, o pazarın ahalisinin yazlık mekânıdır pazar günleri.

Gezimizin başlangıcını teşkil etmişti, onlarla birlikte girmiştik İstanbul'a...

Onlarla birlikte dönüyoruz...